

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Milan Žák

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Vavřík

Vypracoval:

Milan Žák

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma “Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku” zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Rudici dne 12. dubna 2010

.....

Milan Žák

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Vavříkovi za odborné vedení, užitečnou metodickou pomoc, ochotu a vstřícný přístup, který mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Rovněž děkuji své manželce Marcelce za morální podporu, kterou mi poskytla nejen při psaní bakalářské práce, ale především během celého mého bakalářského studia.

Milan Žák

OBSAH

ÚVOD	2
1. Stáří jako součást lidského života	4
1.1. Pojetí stáří	4
1.2. Demografické stárnutí	5
1.3. Senioři a česká společnost	7
1.4. Shrnutí	9
2. Rizika seniorské populace	10
2.1. Ageismus	12
2.2. Senioři jako oběť kriminálních činů	14
2.3. Senioři a domácí násilí	17
2.4. Ženy seniorky jako oběť trestné činnosti	19
2.5. Týránění a zanedbávání starých lidí	19
2.6. Shrnutí	20
3. Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku	21
3.1. Možnosti sociální pedagogiky	21
3.2. Shrnutí	26
4. Empirická část	28
4.1. Cíl empirické části	28
4.2. Metody sběru dat	28
4.3. Charakteristika výzkumného vzorku	29
4.4. Dotazníkové šetření a jeho analýza	30
4.4.1. Základní sociodemografické údaje respondentů	31
4.4.2. Vztah seniorů k moderním technologiím	34
4.4.3. Vnímání sama sebe	35
4.4.4. Senioři a vztah společnosti k nim	36
4.4.5. Otevřené otázky	46
4.5. Vyhodnocení dotazníku	47
ZÁVĚR	50
RESUMÉ	51
ANOTACE	52
KLÍČOVÁ SLOVA	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM PŘÍLOH	55

ÚVOD

Jednou z nejviditelnějších společenských a sociologických změn, která se udála v České republice v posledních dvaceti letech, je demografické stárnutí populace. Diskuse vedené na toto téma jsou však často redukovány na problematiku reformy penzijního systému, případně nutnosti posunování věkové hranice pro odchod na zasloužený odpočinek.

Senioři se tak do podvědomí veřejnosti dostávají jako příjemci státní penze, uživatelé zdravotní péče a klienti veřejných služeb. Je jim připisována role ekonomicky neaktivních lidí, jejichž zvyšující se počet má za následek větší výdaje státního rozpočtu. Tento negativní obraz o této části populace s sebou přináší patologické jevy jako věkovou diskriminaci, sociální znevýhodnění či projevy domácího násilí. Jako na významnou sociální skupinu si na ně vzpomenu politici pouze před volbami, když potřebují jejich hlasy. K tomuto mediálnímu obrazu však často přispívají samotní senioři, kteří sami nevědí, jak se svým stářím naložit a co dál se svým životem.

Cílem této bakalářské práce na téma „Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku“, je odpovědět na otázku, jak může tento nový, ničím nesvázaný a teprve integrující se vědní obor přispět k řešení sociálních a mezigeneračních problémů. Dvojdimenzionální pojetí oboru umožňuje široké možnosti působení jak v oblasti sociální, tak pedagogické. V oblasti sociální může svojí informační a komunikační strategii zaměřit na zvyšování podvědomí o stárnutí a stáří, k osvětové činnosti, prevenci věkové diskriminace a ageismu ve společnosti. Cílem by mělo být vytvoření prostředí přátelského ke všem generacím, zvyšování vědomí o lidských právech a navázání sociálního mezigeneračního dialogu. V oblasti pedagogické mohou sociální pedagogové svým přístupem změnit názor i samotných seniorů a to tak, aby se těšili ze svého stáří, nebáli se o něm mluvit a s ním žít. Cílem v oblasti pedagogické by mělo být vzdělávání ve stáří a ke stáří, protože jediné soudržná a věkově inkluzivní společnost může čelit problémům, které ji čekají. Absolventi tohoto oboru musí mít široké vědomosti týkající se pedagogiky, psychologie, sociologie, ale i zdánlivě nesouvisejících oborů jako právo či politologie. Jedině tak mohou své teoretické vědomosti uplatnit v následné praxi.

Samotná práce je rozdělena na čtyři kapitoly, které na sebe plynule navazují. Úvodní část práce se zabývá pojmy jako stáří, populace či demografické stárnutí. Shrnuje poznatky a definice, které byly na toto téma napsány. Další část první kapitoly je věnována tématu „Senioři a česká společnost“. Pozitivně lze v této souvislosti hodnotit zjištění, že rovnoprávné postavení seniorů ve všech oblastech života, ochrana jejich lidských práv a rozvoj mezigeneračních vztahů v rodině a ve společnosti se stávají tématem orgánů státní správy, odborné veřejnosti i občanských sdružení. Jsou zde uváděny příklady konkrétní pomoci, témata a programy, které již byly realizovány. Druhá kapitola „Rizika seniorské populace“ upozorňuje na doposud přetrvávající negativní jevy ve společnosti, kterým musí senioři čelit. Tyto problémy jsou pojmenovány v jednotlivých podkapitolách. Třetí část je věnována možnostem sociální pedagogiky vytvořit podmínky pro aktivní účast starších občanů na sociálním a ekonomickém rozvoji České republiky. Především jde o dlouhodobé vzdělávání seniorů, které jim umožní nezávislý a kvalitní život ve stáří.

Čtvrtá empirická část práce se pomocí kvantitativního výzkumu snaží zjistit, jak výše uvedenou problematiku vnímají sami senioři, zda jsou spokojeni se svým sociálním statutem a svojí rolí. V úvodu jsou stanoveny hypotézy, se kterými je na základě vyplněných dotazníků dále pracováno. Výsledná zjištění nejsou vzhledem k počtu zúčastněných respondentů obecným vzorkem současné české seniorské populace, přesto přinášejí zajímavý pohled na tuto část naší populace.

Při zpracování tohoto tématu byla použita dostupná odborná literatura, čerpáno bylo z článků a příspěvků uvedených na toto téma v denním tisku, významné byly i informace získané z internetu. Studovány byly zákony, vládní, krajské i regionální programy, které se tomuto tématu věnují. Příspěvkem byly i zkušenosti získané odbornou praxí.

Tato bakalářská práce nemůže, a ani to není jejím cílem, vzhledem ke svému rozsahu zahrnout veškerou problematiku mezigeneračního soužití a vztahů mezi lidmi. Je malým příspěvkem na toto téma, možností inspirace pro další studenty, základem na kterém lze dále stavět.

1. Stáří jako součást lidského života

1.1. Pojetí stáří

Stáří v každé společnosti je přirozenou, významnou, ale zároveň vydělovanou fází lidského života. Bohužel je také fází poslední. Ve své podstatě jde o „zvláštní kategorii“ v tom smyslu, že na rozdíl od ostatních etap života jsou její členové často odkázáni na pomoc státu, především v sociální a zdravotní oblasti. V této části lidského života dochází k řadě událostí, jejichž důsledky jsou sociální izolace, ztráta nejbližších, pocit osamělosti, ztráta sociálních rolí a sociálního statusu. Člověk se s přibývajícím věkem stává závislým na svém okolí, dětech, sociálních zařízeních. K proměně dochází i v samotné osobnosti člověka.

Kateřina Kubalčíková ve své studii pro komunitní plánování sociálních služeb ve městě Brně uvádí: „V soudobé společnosti jsou za seniory považovány všechny osoby věkové kategorie nad 60let. Touto „administrativní hranicí“ odvozenou obvykle od věku, který je v daném systému stanoven jako rozhodný pro odchod do penze, byla vytvořena nová sociální kategorie. Všichni, kteří tuto hranici překročí, získávají ekonomický status „osoba v postproduktivním věku“, který je ztotožněn s označením „senior“¹.

K tomu, abychom o někom mohli říct, že je starý, nám nestačí znát pouze jeho datum narození uvedené v rodném listě. Nejde jen o počet prožitých let, znakem stáří je především tělesný a duševní stav člověka. Tyto změny nelze zastavit, jde o vnitřní záležitosti každého živého organismu. Nepřichází však náhle, ale lze se na ně postupně připravit.

Viditelným projevem je *biologické stáří*, kdy člověk začíná stárnout fyzicky. Snižuje se jeho obratnost, pohyblivost a ztrácí soběstačnost. Toto se s přibývajícím věkem stále zhoršuje a postupně ubývá seniorů, kteří jsou úplně soběstační a nepotřebují lékaře. Tento zákonitý proces stárnutí je v nás naprogramován již v okamžiku početí, je procesem celoživotním a je jen málo známých vlivů, které ho mohou zbrzdit (způsob výživy, vytrvalá a soustavná životní aktivita, chuť do života a radost z něho). Průběh stárnutí je však velmi individuální a jeho příčiny nebyly stále zcela uspokojivě

¹ KUBALČÍKOVÁ, K.. Expertíza pro cílovou skupinu „Senioři“. Brno: Masarykova univerzita. 2006, s. 6

objasněny. Člověk však stárne také psychicky. A nejde jen o duševní stárnutí ve smyslu, že mozek již není tak aktivní, myšlenky nejsou tak jasné a vyjadřování přesné. Mnohdy člověk daleko více stárne, protože ho něco trápí, jeho život se nepovedl tak, jak si představoval. Dochází také k prohlubování rozdílů ve fyzickém i psychickém stavu mezi samotnými seniory.

Vlivem sociálních změn dochází také k *sociálnímu stárání*, které je dáno především změnou rolí, sociálního statusu, způsobu života a ekonomického zajištění. Tato změna souvisí především s odchodem do starobního důchodu, kdy se člověku začíná vyplácet penze, často podstatně menší, než byl jeho dosavadní příjem.

Velmi zavádějící je v současné době vymezení pojmu *kalendářní stárání*. Termín stárání je dosti široký a může pokrývat období někdy i delší než 25 let. Stanovení jeho počátku je velmi problematické, stejně jako jeho periodizace. Jde o působení řady faktorů, které zapříčiňují posunování této hranice směrem vzhůru. Obecně se dá říct, že čím je seniorů více, tím vyšší je hranice stárání. Vliv má i postupné zvyšování hranice pro odchod do penze, která bývá považována za bránu do seniorského věku. Zajímavé je, že v této souvislosti nedochází k dělení na mužskou a ženskou hranici stárání. Dělicím faktorem jsou pouze požadavky osob určitého věku vůči společnosti.

Členění jednotlivých období stárání dle Mühlpachra:²

- 65–74: **mladí senioři** (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace)
- 75-84: **staří senioři** (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika, atypický průběh chorob)
- 85 a více: **velmi staří senioři** (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení)

1.2. Demografické stárnutí

Dnešní moderní a dynamické společnosti jsou v souvislosti s problematikou stárnoucí populace postaveny před problémy, které musí naléhavě řešit a které ohrožují jejich samotnou podstatu. Jedním z témat je problém demografického vývoje, který je způsoben změnou věkové struktury obyvatelstva. Na jedné straně se lidé dnes dožívají

² MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 21

stále vyššího věku, a tedy později umírají, na druhé straně se však míra porodnosti stále snižuje. Hrozí socioekonomický a generační kolaps společností.

Také Česká republika je vystavena tomuto problému a v médiích se objevují články, které tuto demografickou paniku podporují:

„Zatím co ještě v polovině 19. století téměř neexistovali lidé starší více jak 80 let, dnes jich je 350 tisíc. Také stoletých lidí u nás každým rokem přibývá. A demografové předpokládají, že tento trend bude pokračovat. Ke konci roku 2007 bylo v Česku 544 lidí starších sto let. K 1. 7. 2008 jich bylo již 569. Převažují mezi nimi ženy, celkem 470, mužů byla necelá stovka. Nejvíce těchto seniorů žije v Praze. Za posledních sto let se tak délka lidského života prodloužila o třicet let. Prognózy říkají, že v roce 2065 by počet osmdesátiletých mohl být skoro tři milióny a počet stoletých by mohl dosáhnout téměř čtyř tisíc!“³

„Prognózy Českého statistického úřadu uvádějí, že zatímco dnes ženy porodí první dítě ve 29 letech, v budoucnu to bude v 31. roce života. V průměru na jednu ženu připadne 1,5 dítěte, zatímco dnes je to 1,7. Česko tak bude postupně vymírat. Od roku 2018 do roku 2065 ubude celkem milion a tři sta tisíc Čechů a každý pátý obyvatel bude cizinec. Společnosti v této souvislosti hrozí vážné politické, sociální a ekonomické důsledky.“⁴

Příčin nepříznivého demografického vývoje je několik a tyto jsou vzájemně propojeny. V souvislosti s ekonomickou a sociální vyspělostí společnosti došlo k tomu, že lidé přehodnotili svoje životní priority. Často vstupují do manželství ve vyšším věku a následně mají jedno, maximálně dvě děti. Nebo nechtějí slevit ze svého životního standardu, jehož pokles by při větším počtu členů rodiny zákonitě nastal. Dalším faktorem jsou i samotné ženy – rodičky dětí, jejichž společenské postavení se změnilo. Dnes se chtějí aktivně zapojovat do pracovního procesu, společensky angažovat a upřednostňovat své osobní cíle. To jim přineslo nejen jejich ekonomickou nezávislost, ale také možnost se svobodně rozhodnout, kdy a kolik budou mít dětí.

Také význam dětí ve společnosti se výrazně změnil. Dříve byly pro rodinu pracovní silou a jejich vyšší počet byl pojistkou ve stáří. Hodně jich však umíralo hned v prvním

³ FRYDECKÁ, Lucie. (2008, 3. července). Češi žijí déle, stoletých přibývá. Mladá fronta DNES, s. 1 - 3

⁴ PETRÁŠOVÁ, L., POKORNÝ, J. (2009, 20. května). Potkat dítě na ulici bude vzácnost. Mladá fronta DNES, s. 1 - 3

roce života a také úmrtí v kojeneckém a dětském věku nebyla výjimkou. Lidé tak měli více dětí, protože se „počítalo“ s jejich vysokou úmrtností. Moderní medicína, která si dokázala s tímto problémem poradit, tak v konečném důsledku umožnila mít méně dětí.

Cílem každé společnosti by měla být stabilní věková struktura. Otázkou zůstává, jak toho dosáhnout. Podíl osob schopných reprodukce je v současnosti téměř konstantní. Úmrtnost v kojeneckém a dětském věku (vyjma úrazů a nešťastných událostí) je prakticky nulová a potenciál pro snížení populačního stárnutí zde není. Jedním z možných řešení je tedy zvýšení střední délky života tak, aby lidé žili svůj aktivní život déle a do penze odcházeli později. Další z možností je migrace ekonomicky aktivního obyvatelstva do České republiky.

Vědní obor, který zkoumá reprodukci lidských populací, se nazývá **demografie**. Základním tématem jejího zájmu je demografická reprodukce, tedy změna počtu obyvatel a populační přírůstek, neboť snížení porodnosti má za následek celkové a rychlé demografické stárnutí. *Demografie jednak hledá obecné pravidelnosti a zákonitosti reprodukce lidských populací a také jejich specifické projevy u konkrétních populací. Při studiu populačního vývoje spolupracuje demografie s geografii obyvatelstva (ta se zabývá migracemi a rozmístěním obyvatelstva), protože populační vývoj je nejen výsledkem přirozené obnovy populace (rozením a vymíráním), ale zároveň výsledkem prostorové mobility (migrace)⁵. Proces, při kterém dochází k zásadní změně v úrovni úmrtnosti i úrovni porodnosti, nazýváme demografický přechod⁶.*

1.3. Senioři a česká společnost

Stáří je častěji než ostatní životní etapy provázeno změnami: fyziologickými, psychickými i sociálními. Je velmi důležité, aby v tomto období člověk nezůstal sám, opuštěn přáteli a rodinou. Potřebuje mluvit s druhými lidmi, potřebuje, aby ho někdo slyšel a poslouchal, tedy aby měl pocit sounáležitosti s ostatními. *Když toto prostředí neexistuje, často to stárnoucí člověk prožívá tak, že už tu pro něho nikdo není, že je nadbytečný, zatěžující, zbytečný⁷.* Každý člověk má své potřeby. Nejznámější je teorie potřeb, kterou vytvořil americký psycholog H. Maslow. Ten lidské potřeby rozdělil do

⁵ http://www.demografie.info/?cz_odemografii=&PHPSESSID=272483699f5abbcc5b2c292b4c7889c8demografie.cz [cit. 15. 11. 2009]

⁶ RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 16

⁷ FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 122

pěti kategorií tvořících pět úrovní pyramidy. První stupeň jsou potřeby fyziologické, druhý stupeň je potřeba bezpečí, třetí jsou sociální potřeby, na čtvrtém stupni je potřeba autonomie a pátý stupeň je seberealizace a sebenaplnění. Priorita těchto potřeb se s přibývajícím věkem může měnit. Například ustupuje potřeba seberealizace na úkor potřeby zajištění bezpečí. Velmi důležitá je také potřeba sociálního kontaktu, která může být u lidí různě veliká. *Stáří přináší nadhled a moudrost, pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci. Je obdobím relativní svobody, ale i dobou kumulace nevyhnutelných ztrát ve všech oblastech*⁸. V životě seniora také dochází ke ztrátě mnoha rolí a úpadku různých kompetencí, které byly do této doby nezpochybnitelnou součástí jeho identity.

Ukazatelem vyspělosti každé společnosti je mimo jiné to, jak se dokáže o svoje nejslabší postarat, jak jim vytváří podmínky pro jejich důstojný život. Jedním z dokumentů, který na tuto problematiku reaguje, je *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*. Tento program schválený vládou České republiky a Ministerstvem práce a sociálních věcí vychází z mezinárodních směrnic, včetně Zásad OSN pro seniory a Madridského mezinárodního akčního plánu pro problematiku stárnutí a jiných dokumentů.

Priority Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 -2012:⁹

- Podpora rodin a zlepšení sociálních služeb
- Vytváření prostředí a společenství přátelských vůči starším lidem
- Zlepšení zdraví seniorů a zdravotnických služeb pro seniory
- Podpora účasti a ochrana důstojnosti a práv seniorů

Také jednotlivé kraje jsou v souvislosti s působností zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, postaveny před povinností zpracovávat **Střednědobé plány rozvoje sociálních služeb**, které jim mají pomoci při sestavování aktuálních plánů rozvoje sociálních služeb územně správních obvodů obcí a také s určením výše finančních prostředků potřebných k zajištění služeb.

⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, s. 299

⁹ <http://www.mpsv.cz/cs/5045> [cit. 5. 1. 2010]

Jako příklad můžeme uvést priority plánu rozvoje sociálních služeb v Jihomoravském kraji:¹⁰

Zachování stávající sítě sociálních služeb na území jihomoravského kraje dle registru Ministerstva práce a sociálních věcí

Rozšíření sociálních služeb, které jsou podloženy dle mapování potřebnosti a následně jsou rozpracovány v plánech rozvoje sociálních služeb obcí s rozšířenou působností

Podpora takových forem péče, které umožní uživatelům sociálních služeb (senioři, osoby se zdravotním postižením) zůstat co nejdéle v jejich přirozeném prostředí

Podpora zachování co nejvyšší kvality života v návaznosti na kvalitu sociálních služeb odpovídající nejen skutečným potřebám, ale i ekonomickým možnostem. Zkvalitnění péče o seniory v pobytových zařízeních (postupná transformace domovů pro seniory a jejich humanizace, uspokojení většího počtu nejpotřebnějších žadatelů)

Věnování pozornosti zařízením pro psychotiky a alkoholiky

1.4. Shrnutí

Stárnutí je vnitřní záležitostí každého člověka, které se projevuje postupným úbytkem jeho fyzických a psychických sil. V minulosti byla rozhodujícím faktorem dlouhověkosti zlepšená strava a zdravotní péče. Dnes hrají podstatnou roli spíše geny, dědičné dispozice a prostředí, ve kterém žijeme. V budoucnu to však bude civilizační pokrok, především v oblasti medicíny, který bude prodlužovat věk tím, že budeme umět nahradit naše opotřebované orgány. Většina populace se tak dožije seniorského věku. Je však důležité, aby lidé byli zdraví nejenom po stránce fyzické, ale především aby žili smysluplně, byli aktivní, zajímali se o své okolí, prožívali naplno své radosti i pracovní starosti, měli pozitivní a pokorný vztah k životu.

Umění stárnout bez komplikací však není jen záležitostí samotného člověka, je i záležitostí těch, kteří vytvářejí jeho domov, jeho svět a naplňují jeho život jednoduchými, všedními a všeobecnými radostmi a starostmi. Sem patří nejen nejbližší rodina, ale především celá společnost, jejíž vyspělost a kulturnost se pozná podle toho, jak se dokáže o své nejslabší postarat.

¹⁰ <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=33195&TypeID=1> [cit. 8. 1. 2010, s. 11]

Je proto nutné, aby společnost reagovala na růst počtu seniorů ve společnosti a připravovala plány jak tomuto nepříznivému demografickému vývoji čelit. Jedná se o celý soubor opatření, která na sebe musí navazovat tak, aby nedošlo k různým negativním jevům, kdy si bude jedna část populace myslet, že žije na úkor druhé. Například již dnes je zcela zřejmé, že jen daně ekonomicky vydělávajících lidí zdravotní péči pro miliony seniorů nezaplatí. Nutností se tedy stává pozitivní motivace občanů k odpovědnému jednání tak, aby se sami snažili zajistit si podmínky pro svůj důstojný život. K tomuto je však třeba se učit v průběhu celého života.

V případě, že tyto podmínky nebudou dostatečné, musí tu být stát se svou sociální sítí, která každého jednotlivce zachytí a pomůže v jeho začlenění do společnosti. Splnění tohoto úkolu nebude vůbec jednoduché, protože senioři již nikdy nebudou takovou homogenní skupinou jako dříve. Je to dáno jednak jejich různým věkovým složením, životními zkušenostmi, fyzickou zdatností, vzděláním, návyky, zvyklostmi, ale také potřebami a nároky.

2. Rizika seniorské populace

Dříve lidé zaujímali nové pozice ve společnosti, až když byli připraveni, tedy když si osvojili určité schopnosti, nebo získali potřebnou fyzickou sílu či biologickou zralost. Často až tehdy, když se tato pozice z různých důvodů uvolnila. Každá sociální role byla spojena s určitou věkovou hranicí. Stáří tak představovalo spojnicí v předávání vědomostí, poznatků a kultury mezi generacemi. Toto se však zásadně změnilo.

Věk je dnes pouze chronologickou či biologickou veličinou, která není spojena se sociální rolí ve společnosti. Objem znalostí, kterými disponuje dnešní mladý člověk, ve většině případů překonává zkušenosti starších ročníků. Mladí lidé dnes úplně běžně obsazují vedoucí a řídicí pozice. Na rozdíl od svých rodičů a prarodičů jsou flexibilní, pružní a velmi rychle se orientují. Najdeme jistě mnoho výjimek, ale stařecká moudrost již není tím, čím bývala třeba před sto lety. Věk se tak naopak stává základem pro diskriminaci, útlak a sociální vyloučení.

K projevům a rizikům ohrožení seniorské populace patří:¹¹

- pauperizace, ekonomické zbídačování znemožňující uspokojit potřeby přiměřené dané společnosti.
- věková diskriminace, ageismus
- segregace, vytěsňování, nedobrovolný život vně společnosti
- generační intolerance (pracovní příležitosti, vedoucí pozice, bydlení)
- předsudky, např. přeceňování nemocnosti a poklesu funkční zdatnosti ve stáří,
- maladaptace na stáří a s ním spojenou změnu sociálních rolí (penzionování)
- podceňování léčitelnosti zdravotnických obtíží i potřeby věkové modifikace zdravotnických a jiných služeb
- osamělost, zvláště v souvislosti s ovdověním
- rychlý vývoj společnosti, zastarávání technologických znalostí, ztráta konkurenceschopnosti na trhu práce, zhoršení orientace ve společenském dění (nové aktivity, nové terminologie)
- vyšší nemocnost a při kombinaci a atypickém průběhu chorob ve stáří i vyšší riziko omylu
- zvýšené riziko ztráty soběstačnosti
- pokles schopnosti a vůle signalizovat své potřeby
- manipulování, ztráta rozhodovacích možností (zvláště v souvislosti s rozhodovacími schopnostmi)
- zanedbávání a týrání nesoběstačných jedinců

Společnost je v dnešní době neustále strašena demografickou, ekonomickou a penzijní krizí s cílem ospravedlnit zmenšující se roli státu při zajištění finanční a sociální podpory seniorů. Stáří je před širokou veřejností představováno jako vysoce nákladná sociálně-ekonomická položka. Stát jako doposud významný garant zajištění sociálních jistot se tak snaží oprostít od rostoucích výdajů na sociální systém a klade důraz na individuální a komunitní odpovědnost. V médiích je pak stáří prezentováno jako apriorní hrozba pro veřejné rozpočty.

Rétorika demografické paniky typicky hovoří o „nevyhnutelném“ zbrzdění či přímo zastavení ekonomického a sociálního vývoje a „automatickém“ zchudnutí všech

¹¹ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 9

stárnoucích společností pouze na základě jejich populačního stárnutí. Typické jsou výroky jako: demografický vývoj ohrožuje ekonomický růst, hrozí platební neschopnost důchodových, zdravotních a pečovatelských systémů, straší nás vysoké daně a mezigenerační konflikt¹². Takto vyvolaná panika je pak vhodným podhoubím ageistických postojů jednotlivce i celé společnosti.

2.1. Ageismus

Ageismus (age-anglicky věk) je apriorní vyřazování starších lidí z různých aktivit, z činností, které vyžadují zvýšenou odpovědnost, pozornost nebo z vedoucích a nadřízených pozic pod dojmem, že nebudou schopni kvalifikovaně rozhodnout a adekvátně jednat. Způsoben je pocitem, že stáří je nemoc, respektive že staří lidé už na většinu věcí prostě nestačí. Jedná se tedy o diskriminaci na základě věku. Jako první tento pojem užil Robert Butler, první ředitel National Institute on Aging v USA v roce 1969¹³.

Ač se to možná nezdá, neúcta ke stáří pramení z podceňování faktoru smrti. Dříve lidé tento problém částečně řešili náboženstvím a vírou v posmrtný život, ale dnes v silně ateistické společnosti jim zbývá jen víra ve vědu a techniku. Ta dává lidem falešnou naději, že oni nezestárnou, nebudou nemocní a odkázáni na pomoc ostatních. Tento falešný mýtus je podporován i řadou lékařů, kteří se předhánějí v odhadech budoucí délky lidského života. Smrt tak byla degradována, vytlačena na okraj společnosti, do domovů a nemocnic. Lidé nejsou připraveni na své vlastní stáří, setkání se smrtí je pouze zprostředkované, vytrácí se osobní konfrontace. Společnost se tak postupně rozdělila na „oni a my“.

Tento problém je všude kolem nás a je již tak běžný, že si ho ani neuvědomujeme. Senioři jsou nejrychleji rostoucí věkovou skupinou, ale na zastoupení v populaci to není znát. Někdy se zdá, jako by ani neexistovali. Staří lidé jsou minimálně vidět v televizi, přestože sledují televizi více než ostatní věkové kategorie. Moderátoři jsou pouze mladí lidé a většina pořadů je pro mladé lidi. Z obálek novin a časopisů na nás shlížejí krásní lidé, protože titulní stránky musí upoutat pozornost. A když už se o seniorech mluví, jsou popisováni jako ekonomický a sociální problém kvůli zatížení důchodových

¹² VIDOVIČOVÁ, L. Stárnutí, věk a diskriminace, 1. vyd. Bmo: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 27-28

¹³ <http://www.pecujici.cz/prirucky.shtml?x=197777> [cit 4. 10. 2009]

systemů, jako oběti trestných činů a katastrof. Častým přívlastkem seniora v českých médiích je chudoba nebo psychická porucha. Také skladba pořadů věnovaná této části populace je velmi malá. Tyto služby nabízí pouze veřejnoprávní média. Již v minulosti na tuto skupinu vsadila například stanice Český rozhlas Brno, která uvádí, že 83 procent jejich posluchačů jsou lidé nad padesát let. To je však zatím světlá výjimka. Články v novinách a časopisech jsou stále ještě doplňovány fotografiemi osob, které jsou na počátku svého seniorského života, plní síly a energie. Také se stále objevují inzeráty nabízející zaměstnání, které začínají slovy „do svého mladého týmu hledáme dynamickou osobnost“. Snad jen výrobci léků, orientující se svým produktem na starší osoby, umístí v reklamě obrázek seniora, ale mladšího a plného síly. Stáří a věk jsou také často zesměšňovány ve vtipech, narozeninových blahopřáních a reklamách.

Ageismus však není jen individuální negativní postoj či předsudek. Je zakódován do celého společenského systému. Zdrojem a projevem ageismu je i způsob, jakým je stáří prezentováno ze strany politické reprezentace ve veřejné diskusi o problematice stáří. Senioři jsou prezentováni jen jako příjemci sociálních dávek a jejich zvyšující se počet tak ekonomicky zatěžuje společnost.

Situace ve vyspělých zemích se však začíná postupně měnit. Zaměstnavatelé přišli na to, že starší zaměstnanci jsou významným faktorem stability firem. Jsou loajální vůči své firmě, disciplinovaní, ale především jsou nositeli zkušeností. Pokročilejší věk je určitá forma záruky, že na základě pracovních a životních zkušeností se člověk snáze orientuje ve složitých situacích a činí správná rozhodnutí. Jde o určitý segment zaměstnanců, jejichž předčasný odchod do penze může znamenat přímo poškození pověsti a značky, protože trh je na jakékoliv změny (např. ve vedení firem) velmi citlivý a v konečném důsledku vede třeba i ke změně hodnoty akcií na burze. Neméně důležitá je také podpora solidarity mezi různými generacemi pracovníků, protože týmy, které spojuje mládí se zralostí, jsou schopné pružně reagovat na přicházející změny.

České firmy se však tomuto trendu přizpůsobují jen velmi pomalu. Preferují mladší pracovní sílu, která je pro ně levnější a pružnější. A v případě krize, kdy je potřeba snížit náklady, se lidé nad padesát let velmi často stávají těmi, kteří jsou propouštěni jako první. Následné hledání nové práce je v jejich věku velmi obtížné. Přitom jsou to právě firmy, kdo na stárnutí populace může vydělat. A možnosti jsou široké - od výroby vybavení pro domovy seniorů a nemocnice, přes doplňky stravy pro seniory, až

k nabídkám trávení volného času, cestování atd. Na budoucí svět, kde každý třetí zákazník bude v důchodcovském věku, nejsou doposud připraveny. Přitom pečovatelské služby a věci s nimi spojené jsou jednou z nejperspektivnějších oblastí.

Shrnutí příčin věkové diskriminace v každodenním životě:

- obecná devalvace tradic
- demografické trendy
- rozvrstvení společnosti do různých skupin na základě věku
- hodnoty založené na principech individualismu a nezávislosti
- rychlé sociální změny ve společnosti
- vývoj technologií, které vyžadují rychlou změnu a odbornou způsobilost
- nadměrná hodnota mladistvého zevnějšku
- názor, že stáří je neúčinné
- masmédiá podporující ageismus, příklady oživující gerontofobii

Cílem společnosti by mělo být vytvoření prostředí, kde každý zaměstnanec může realizovat své schopnosti, aniž by byl diskriminován na základě věku. Antidiskriminačními pracovní právními předpisy podporovat rovné zacházení se staršími osobami na trhu práce. Nutná je podpora různých školení a vzdělávání, včetně celoživotního vzdělávání. Starší zaměstnanci potřebují nástroje a dovednosti, aby se vyrovnali se změnami. Studie ukazují, že lidé s nízkou úrovní dovedností téměř dvakrát pravděpodobněji přijdou o práci než lidé s vysokou úrovní dovedností, a rovněž mají mnohem menší pracovní kariéru¹⁴. (z projevu bývalé ministryně pro lidská práva a menšiny Džamily Stehlíkové na Světovém kongresu ke stárnutí populace v New Yorku dne 3. 10. 2008)

2.2. Senioři jako oběť kriminálních činů

V dnešní době jsou senioři ohroženi a znevýhodněni proti mladším spoluobčanům více, než by se mohlo zdát. Ukazatelem vyspělosti každé společnosti je mimo jiné také to, jak se dokáže o své seniory postarat. Důležité je nejen zajištění základních potřeb a možností smysluplného trávení volného času, ale také zajištění jejich bezpečnosti. Nejenže senioři stále čelí různým formám diskriminace, která bývá často považována za

¹⁴ <http://www.dzamilastehlikova.cz/8353/155/clanek/fotogalerie/oslava-mezinarodniho-dne-senioru-v-new-yorku> [cit. 6. 5. 2009]

přirozenou a samozřejmou, ale v extrémních případech se stávají cílenou skupinou pro osoby páchající trestnou činností.

Na seniory se specializují tzv. kapsáři, strhávači řetízků a také podvodníci, kteří se pod různými záminkami vetřou k nim do bytu, pak využijí vhodného okamžiku a okradou starého člověka o celoživotní úspory. Těchto případů stále přibývá. Nepomáhá ani neustálé upozorňování a varování. Poškození poté uvádějí, že pachatelé této trestné činnosti vystupovali velmi seriózně a natolik přesvědčivě, že si získali jejich důvěru. Bývají to muži i ženy, pracují jednotlivě, či ve skupině. Jako místa své trestné činnosti si vybírají starší domy, kde předpokládají, že bydlí senioři. Proto je nutné neustále zvyšovat bezpečí starších lidí a chránit jejich práva.

Novým a velmi významným trendem v prevenci proti kriminalitě je informování seniorů o opatřeních, která zvýší jejich bezpečnost a také bezpečnost jejich domovů. Jedná se například o informace jak zabránit vloupání, jak jednat s neznámými lidmi, kteří zazvoní u jejich dveří. Zároveň je však nutné seniory motivovat, aby v rámci svých možností aktivně a odpovědně přistupovali k ochraně života, zdraví a svého majetku. Proto vznikla řada projektů s cílem jim v tomto pomoci.

Senior – akademie

Je výrazným projektem Městské policie Brno. Jedná se o dlouhodobé vzdělávání seniorů v oblasti prevence kriminality. Odborní lektori na základě analýz spáchaných trestných činů informují občany, jak rozpoznat možné hrozící nebezpečí, jak se mu vyhnout, nebo toto nebezpečí eliminovat. Důraz je kladen na chování potencionální oběti, které by nemělo motivovat pachatele. Ve své podstatě jde o metodiku k bezpečnému chování ve společnosti tak, abych pachatele předem od činu odradil. Témata jsou koncipována jako kombinace teoretických informací a situačních ukázek v rozsahu 80 hodin. Jednotlivé bloky jsou naplánovány do dvou dvouhodinových bloků v průběhu jednoho týdne. Cyklus přípravy posluchačů trvá šest měsíců. Absolventi obdrží „Osvědčení o absolvování“ a pro odbor prevence Městské policie Brno se stanou neformálními partnery – asistenty prevence kriminality. Jednou ročně se organizuje setkání absolventů, kteří se v jednorázovém dvouhodinovém semináři seznámí s novými trendy v oblasti kriminality a současně se podělí s ostatními o své zkušenosti při své asistenční a poradenské činnosti.

Senior linka Městské policie Brno

Cílem této telefonické linky je posílení bezpečí starších spoluobčanů ve městě Brně, protože tato skupina populace je jednou z nejohroženějších. Pachatelé těží z důvěřivosti, fyzické bezbrannosti, ale také neinformovanosti starších lidí. Linka je v nepřetržitém provozu a poskytuje občanům informace o tzv. neobjednaných službách, např. návštěvách pracovníků plynáren, vodáren, elektráren. Právě tyto služby jsou pachateli nejčastěji zneužívány jako záminka pro vniknutí do bytu, kde následně dojde ke spáchání trestného činu. Lidé na telefonním čísle 541 248 844 získají radu, jak dále postupovat. Již samotné ověření údajů před vpuštěním osoby do bytu působí tak, že to pachatele od dalšího jednání odradí. Policie však nabádá občany, aby i v takovém případě věc oznámili a zabránili tak tomu, že se obětí případného podvodníka stane někdo jiný.

Senioři sobě – kurýři prevence

Tento pilotní projekt vznikl v rámci Policie České republiky, Správy Jihomoravského kraje v roce 2008. Důvodem jeho vzniku byl vzrůstající počet případů okradených seniorů v prvním pololetí roku 2008, a to o 100 % proti stejnému období roku 2007. Byl založen na aktivní spolupráci samotných seniorů a dalších občanů s představiteli obcí, měst a Policií ČR. Cílem projektu bylo, aby Policie České republiky, Jihomoravský kraj, město Brno a další obce regionu získali důležité informace z terénu pro správné zaměření svých preventivních aktivit, pro mapování rizikových faktorů a nastavení správného opatření. Po speciálním proškolení se senioři stali kurýry prevence ve svém okolí. Projekt byl založen na dobrovolnosti a aktivitě seniorů chránit sami sebe a svoje blízké nebo známé. Aktivně se ho zúčastnilo 40 seniorů, kteří obdrželi „Průkaz asistenta“ a ve svém okolí rozdávali letáky, DVD nosiče, publikace k tématice kriminality a domácího násilí. Tito asistenti se tak sami snažili starším lidem ve svém okolí vysvětlit nebezpečí, které je v běžném životě může potkat. Projekt měl tři fáze. Na úvod senioři absolvovali seminář, následovala jejich práce v terénu (distribuce materiálů a vyplňování anket). Projekt byl zakončen odevzdáním zpracovaných anket, statistickým vyhodnocením a poděkováním všem zúčastněným.

Senioři sobě v Jihomoravském kraji

Tento projekt v roce 2009 navázal na úspěšnou akci Policie České republiky. Záštitu nad ním převzal hejtman Jihomoravského kraje Mgr. Michal Hašek, který osobním dopisem vyzval všechny starosty obcí v Jihomoravském kraji, aby ve svém okolí pomohli vybrat spolehlivé, schopné a ochotné seniory, kteří by se stali kurýry prevence a šířili osvětu mezi své vrstevníky. Cílem bylo snížit počty obětí z řad seniorů, zmapovat jejich názory, chování a především podchytit ty z nich, kteří jsou sociálně vyloučení, přestárlí a invalidní, neboť tito lidé se často stávají cílem podvodníků a násilníků. Do projektu se zapojilo 50 kurýrů, kteří oslovili téměř 400 respondentů. Projekt byl financován z rozpočtu kraje a z účelové státní dotace. Celkový objem finančních prostředků dosáhl částky více než milion korun.

2.3. Senioři a domácí násilí

Velmi negativním jevem současné společnosti jsou projevy domácího násilí na seniorech. Toto násilí může mít rozmanité podoby. Od fyzického násilí (bití, vystavování chladu, omezování pohybu, odpírání jídla), psychického a citového vydírání (nadávky, vyhrožování, ponižování), přes majetkové, finanční zneužívání (přisvojování si důchodu, nedobrovolné převody majetku) a sexuální zneužívání, až po celkové zanedbávání seniora (odpírání péče, neposkytnutí pomoci). Charakteristickým rysem domácího násilí je jeho pozvolné narůstání, opakování, dlouhodobost a téměř každodenní přítomnost. Odehrává se v domácím prostředí i v ústavech, skryto před zraky veřejnosti i státních orgánů. Někdy probíhá tak nenápadně, že si ho ani blízké okolí seniora nemusí povšimnout. Nemusí vždy jít o záměrné počínání, ale o způsob obrany přetížených pečovateli. Jak vyplynulo z projektu, který prováděla Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, jen 16 % těchto projevů vyjde najevo a plných 84 % zůstává skryto. Z oslovených respondentů z řad seniorů se jich 13 % se setkalo s fyzickým napadením, 20 % se setkalo s psychickým týráním¹⁵.

Složitě je také rozpoznání projevů násilí (jeho zjevných stop) na seniorech. Nelze vždy ihned jednoznačně určit, zda zranění a modřiny jsou důsledkem bití. Pády a následná poranění nejsou ve stáří ničím výjimečným. Není také nic neobvyklého, když senior nevychází delší čas ze svého bytu. Často ani nejbližší okolí (sousedé, lékař,

¹⁵ http://www.zsf.jcu.cz/esf_projekty/projekty_zsf/mpsv15/ [cit. 18. 11. 2009]

poštovní doručovatelka, prodavačky v obchodě) si neuvědomí, že ho již delší dobu neviděli. A když to zaregistrují, může být již pozdě.

Celospolečenský vývoj, integrace do evropských struktur, postoj nestátních neziskových organizací přispěl k tomu, že Česká republika jako demokratická společnost začala věnovat náležitou pozornost ochraně základních lidských práv a svobod také v této oblasti. Otázka pomoci osobám ohroženým domácím násilím začala být vnímána jako problém, vyžadující odlišný přístup, nová řešení, změnu legislativy a přístupu orgánů státní správy a samosprávy. Od 1. 6.2004 byla do našeho trestního zákona zanesena skutková podstata trestného činu „Týrání osoby žijící ve společném bytě nebo domě“ dle § 215a trestního zákona platného do 31. 12. 2009. V české legislativě se jednalo o první zohlednění jevu domácího násilí a jeho závažnosti. Významné bylo i to, že došlo k nezařazení nové skutkové podstaty mezi trestné činy, u nichž je nezbytný souhlas poškozeného k trestnímu stíhání pachatele. Změny nastaly i v jiných zákonech. Dnešní legislativa umožňuje vykázaní pachatele ze společného obydlí a zákaz vstupu do něj na nezbytně nutnou dobu. Tato nová oprávnění umožnila Policii České republiky se tomuto problému lépe věnovat.

Možnosti řešení problému domácího násilí ve městě Brně

Statutární město Brno se tomuto problému věnuje již delší dobu. V rámci projektu „Interdisciplinární přístup k řešení problému domácího násilí ve městě Brně“ vydal v roce 2005 a 2006 odbor zdravotnictví Magistrátu města Brna několik informačních brožur pro pomoc osobám ohroženým domácím násilím, kde se lidé dovědí jak postupovat a na koho se případně obrátit. Problematice se vedle státních institucí věnuje také řada neziskových organizací např. DONA Centrum Brno, SPONDEA Brno, Magdalenium o.s., Bílý kruh bezpečí, Liga lidských práv, které poskytnou psychologické, sociální a právní poradenství, kontakty a terapie.

V současnosti je legislativa v této oblasti na velmi dobré úrovni, kombinace preventivního působení s hrozbou sankce je u případů domácího násilí nejučinnějším možným přístupem ze strany státní moci. Také vzájemná spolupráce mezi zainteresovanými subjekty se velmi zlepšila. Pozitivně lze hodnotit i myšlenku zavedení obdoby tzv. „dětské sociálky“, která by mohla zakročit v případě, že rodina péči o seniora zanedbává nebo ho trápí.

2.4. Ženy seniorky jako oběť trestné činnosti

Senioři jsou relativně snadnou obětí trestné činnosti. Je to dáno jejich věkem, zdravotním stavem, ale také stereotypním chováním a zažitým jednáním. Navíc trpí osamělostí a společenskou nevšímavostí. Ještě více jsou ohroženy ženy – seniorky.

Pro seniorskou populaci je typická převaha žen. Je to dáno jednak tím, že ženy žijí déle než muži a navíc muži bývají o něco starší než jejich manželky. Tyto ženy po úmrtí manžela pak často žijí osaměle. V evropských zemích je mezi seniory staršími 60 let 37-51 % vdov¹⁶. Tyto ženy se stávají často obětí majetkové trestné činnosti, domácího násilí, cílem anomálních a deviantních pachatelů. Zvláštním projevem této agrese může být gerontofilie. V porovnání s muži se také častěji stávají obětí ageismu. Je to dáno jednak jejich celkově menší fyzickou zdatností, dřívějším sociálním postavením a mediálním obrazem seniorek ve společnosti. Například v reklamách jsou muži prezentováni jako profesionálové nebo experti na určité činnosti, zatímco ženy jako ty, které něco trápí (meneopauza, bolesti hlavy), nebo něčemu nerozumějí (viz. známá reklama, kde muž natírá plot a říká tchýni „až to budu natírat znovu, tak vy už tady nebudete“). Riziko spočívá také v jejich celkové důvěřivosti a dobrosrdečnosti.

V nejstarších věkových skupinách je také větší riziko chudoby u žen než u mužů. Je to dáno již projevy diskriminace v průběhu aktivního profesního života, kde ženy berou za svoji práci v porovnání s muži menší finanční prostředky. Dalším důvodem jsou rodinné povinnosti v průběhu života, péče o děti nebo jiné příbuzné, častější potřeba pružné a zkrácené pracovní doby. Dnes je situace taková, že ženy častěji přebírají tzv. mužské role, ale nejsou tím automaticky zbavovány svých tradičních ženských rolí v domácnosti.

2.5. Týrání a zanedbávání starých lidí

Dalším negativním jevem, se kterým musí společnost bojovat je situace osob v závislém postavení (děti, ženy), kde může docházet k týrání a zanedbávání. Když se to týká seniorů, je věc o to závažnější, neboť tito lidé již nejsou schopni se adekvátně bránit a mají tendenci svůj problém tajit. Převládá u nich strach z potrestání, stud, pocity bezradnosti či izolace. Často se také nemohou vyrovnat se skutečností, že je týrají jejich

¹⁶ SÝKOROVÁ, D. Autonomie ve stáří. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 41

nejbližší rodinní příslušníci (děti, vnuci). Sami sebe se ptají, kde udělali ve výchově svých potomků chybu, za kterou jsou takto trestáni. Ještě závažnější je, když se takového jednání dopouštějí profesionálně vyškolení pečovatelé. To může mít řadu příčin: profesionální otupělost, nezájem, tzv. vyhoření, ale také to může být reakce na nízké společenské a finanční ocenění této práce.

Pojem týrání je nově definován v § 198 trestního zákoníku (platného od 1. 1. 2010), kdy jde o zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti, bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pociťuje jako těžké příkoří.

Projevy týrání mohou mít dle Mühlpachra různé formy:¹⁷

- 1) tělesné týrání
- 2) citové psychické týrání
- 3) sexuální zneužívání
- 4) finanční zneužívání
- 5) zanedbávání (opomenutí péče)
- 6) systémové ponižování (druhotné týrání, sekundární viktimizace)
- 7) některé nežádoucí formy ošetřování (nevhodné nebo podávání tlumivých psychofarmak)

2.6. Shrnutí

Vztah ke stáří bývá významně ovlivněn již v dětství. Velmi záleží na rodičích a jejich přístupu k vlastním rodičům. Tento vzor chování vtisknutý a zakořeněný již v dětství nás poté provází celým životem. Příklady chování, které tak dávají rodiče svým dětem, poskytují model jednání, jaký od nich mohou sami ve stáří očekávat.

Staří lidé nám nevědomky svým životem, ale také smrtí připomínají perspektivu, s níž se nechceme ztotožnit a již se podvědomě bráníme. V našich sociokulturních podmínkách je téma smrti doposud silně tabuizováno. Dnešní společnost nevidí ve stáří zkušenost, moudrost a vyrovnanost jako naši předkové. Stáří je stigmatizováno nižší kvalitou života.

Sociální vyloučení je často vnímáno jako selhání některého z následujících systémů: demografický a legislativní (občanská integrace), trh práce (ekonomická integrace), sociální stát (sociální integrace), rodina a pospolitní systém (osobní integrace)¹⁸.

¹⁷ MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s. 76

3. Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku

Příprava na stáří je v současné společnosti doposud velmi podceňovanou oblastí. Pouhé konstatování, že v dnešní uspěchané době lidé nemají času ani se těmto otázkám věnovat, protože je nutné žít přítomností, je velmi zavádějící. Stárnutí přece automaticky neznamená, že přibude pouze bezmocných lidí odkázaných na přístroje a pomoc druhých.

Na to, jak a kde člověk prožije své stáří, by měl myslet dlouho dopředu. O to méně bude překvapen a nepřipraven, až tento čas nastane. Jsou věci, které může ovlivnit a připravit se na ně s předstihem. Příprava na odchod do penze by měla mít tři fáze:

Dlouhodobá – jedná se celoživotní fázi především v oblasti finančního zajištění člověka na stáří formou různých spoření, aby neměl existenční problémy.

Střednědobá (asi od 45 let) – tělesná a duševní aktivita, pěstování zájmů

Krátkodobá (2-3 roky před odchodem do důchodu) – fáze otázek a odpovědí. Budu ve stáří bydlet ve vlastním bytě, u rodiny nebo v nějakém domově? Mám bezbariérový přístup? Není pro mne můj byt příliš velký a jeho provoz finančně nákladný? Samotné rozhodnutí je pak na finančních možnostech člověka a jeho zdravotním stavu.

3.1. Možnosti sociální pedagogiky

Děti stejně jako senioři jsou v současné společnosti vnímáni jako sociálně nečinní jedinci, kolem kterých probíhají velké změny a oni jsou pouze jejich součástí bez aktivní účasti. Doba mládí je nyní skoro stejně tak dlouhá jako stáří, tedy asi 20 let. U mladé populace je však předpoklad, že rodina a škola jim pomůže a vytvoří podmínky pro jejich biologický, intelektuální a sociální vývoj. V případě starších osob však tento systém podpory zcela chybí. Tím dochází k „rozevírání nůžek“ mezi věkovými skupinami. U některých starších osob pak dochází k rezignaci, vzdání se svých funkcí, sociálních rolí, smíření se s realitou, přijmutí statusu „důchodce“ jako pouhého příjemce sociálních dávek. Takové jednání má za následek, že samotní staří lidé jsou pak často

¹⁸ www.czrso.cz/index.php?id=446 [cit. 6. 12. 2009]

obviňování z toho, že své stáří nezvládají, nevytváří sociálně příznivý a akceptující obraz pro tuto část svého života a nebudují jeho prestiž.

Senioři musí sami pochopit, že dlouhé stáří může mít ve svém důsledku i řadu výhod. Umožňuje člověku provést retrospektivu svého dosavadního života, s časovým odstupem zhodnotit jeho kvalitu, objektivně posoudit, co udělal špatně a mohl udělat lépe. Prarodiče mohou svým vnoučatům předat své životní hodnoty a zkušenosti. Již svojí pouhou přítomností v rodině jsou pro děti a tedy další nastupující generaci otevřenou učebnicí, ze které je možno čerpat, získávat poznatky, ale také si uvědomit svoji vlastní smrtelnost. Tedy to, že každý jednou zestárne a bude potřebovat pomoc druhých. Je to možnost nenahraditelné výchovy k humanitě, solidárnosti, pomoci a mezigenerační solidaritě.

Pedagogika a vzdělávání byly dříve zaměřeny pouze na dětskou populaci. Vlivem společenských, ekonomických a sociálních poměrů došlo v posledních letech k zásadním změnám i v této oblasti. Dříve se problematice stáří věnovaly pouze obory medicínské. Dnes se však jedná o problematiku multidisciplinární, kdy vznikají a vyvíjí se nové obory jako andragogika, gerontopedagogika, speciální a sociální pedagogika.

Tyto obory se úzce specializují na konkrétní oblasti lidského života, vznikají nové terminologie a poznatky jejich výzkumu se postupně zavádějí do praxe. Snaží si najít „své místo na slunci“, vymezit pole působnosti a dokázat, že jsou schopny pomoci s problémy, které přináší současná společnost.

Sociální pedagogika jako nová integrující se vědní disciplína může svým výrazně sociálním pojetím jednak přispět k pomoci těm, kteří se dostali do složité životní situace, ale také může pomoci ve výchově společnosti k sociálnímu chování. Ve své podstatě jde o praktickou každodenní pomoc osobám v postproduktivním věku se zvládáním běžných životních situací při začleňování do společnosti. V teoretické oblasti jde o iniciaci takových změn v sociálním prostředí, aby došlo k souladu mezi potřebami jedince a možnostmi společnosti, k výchově všech společenských kategorií pro život v dané společnosti.

V oblasti pomoci seniorům je nutné více než kde jinde uplatňovat dvojdimenzionální pojetí sociální pedagogiky obsažené v jejím názvu. Sociální dimenze zahrnuje společenské podmínky, okolnosti a komplikace, které znesnadňují seniorům aktivní

začlenění do společnosti a iniciace k jejich nápravě. Cílem sociální politiky státu v této oblasti by měla být změna v postavení starých lidí ve společnosti: eliminace věkové diskriminace, nedobrovolné segregace a posilování vzájemné podpory mezi generacemi. Toto je však úkolem nejen vlády, orgánů státní správy a samosprávy, nevládních organizací, ale i dobrovolných sdružení včetně těch seniorských (např. Život 90, Svaz důchodců). Pedagogická dimenze spočívá v konkrétním prosazování a realizování společenských nároků kladených na seniory tak, aby neztratili kontakt se zbytkem společnosti. Cílem by mělo být vytvoření takových podmínek a vzdělávacích příležitostí, aby lidé cítili potřebu vzdělávat se, zdokonalovat se a vzdělání chápali jako celoživotní proces. Jde o pomoc poradenskou (krizové linky pro seniory, linky důvěry) a vzdělávací (rekvalifikace, školení, univerzity třetího věku). K tomu je však nutné rozšířit počty terénních pracovníků, ambulantních zařízení (denních stacionářů), stacionářů a klubů, kde se senioři mohou sdružovat.

Bez ohledu na svůj skutečný věk, lidé, kteří o sobě smýšlejí jako o ne-starých, lépe zvládají objektivní změny stáří, navíc vědí, že i okolí je vidí jako ne-staré (ve středním věku). Jinými slovy, lidé věří, že je druzí vidí staré pouze tehdy, pokud tak sami o sobě smýšlejí¹⁹.

Sociální pedagogika by se měla především zaměřit na seniory jako celou sociální skupinu, nikoli jednotlivce. Absolventi tohoto oboru mohou například svým působením na sociálních odborech ve státní správě a samosprávě připravovat takové legislativní normy a koncepce, které budou výrazně prosociální. Mohou iniciovat změny v sociálním prostředí a tyto pak dávat do souladu s individuálními potřebami jedince a zájmy společnosti. V své podstatě jde o lobbying, který bude mít za následek změnu pohledu většinové společnosti na problémy seniorů. Další oblastí působení sociálních pedagogů jsou terénní sociální služby, které budou ve stále větší míře využívány, a tím zákonitě stoupnou i požadavky na kvalitu a odbornou způsobilost těch, kteří je poskytují. I zde se otevírá prostor pro uplatnění výchovně - vzdělávací politiky a pomoci přímo v praxi.

Činnost sociálních služeb je však závislá na finančních prostředcích, které jsou jí poskytnuty. Jejich nedostatkem je převážně ohrožen neziskový sektor, často závislý na dotacích, bez silného zřizovatele. Proto je nutné, aby stát zvýšil společenský kredit lidí

¹⁹ VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 55-56

pracujících v sociálních službách, prezentoval jejich důležitost a nepostradatelnost, neboť tato práce stále není vnímána jako prestižní povolání a jedná se o jednu z nejhůře odměňovaných skupin zaměstnanců.

Práce v sociální oblasti však není jen o penězích, zákonech a standardech. Často je důležitý obyčejný lidský přístup, odhodlání, nasazení a pomyslná podaná ruka. Sociální služby jsou tak velkým prostorem pro případné dobrovolníky, kteří budou dělat seniorům společníky, povídat si s nimi, luštit křížovky, hrát karty, nebo jim jen naslouchat. Studenti sociálních škol zde po zaškolení mohou získat cenné zkušenosti pro svoji budoucí praxi. Uplatnění mohou najít i rodinní příslušníci, např. ženy s nízkým příjmem, kteří si místo zaměstnání zvolí opatrování méně soběstačného seniora, neboť zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, byl zaveden příspěvek na tuto péči.

Konkrétní možnosti sociální pedagogiky v pomoci seniorům:

Dlouhodobé vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je v současném stále měnícím a vyvíjejícím se světě podmínkou pro začlenění jedince do společnosti. Adaptuje se tím na nové životní podmínky a to i v oblasti zaměstnání. Podporuje duševní pohodu, schopnost udržet se na trhu práce, posiluje nezávislost. Může přispět ke snížení osamění, generační intolerance a celkovému rozvoji osobnosti. V České republice je například možnost navštěvovat tzv. Univerzity třetího věku, které jsou dnes skoro na všech vysokých školách. V oblasti individuálního vzdělávání je významná role knihoven, které i samy připravují besedy a kurzy pro seniory.

Věk pro odchod do penze se postupně zvyšuje, ale díky novým technologiím budou lidé stále méně do práce dojíždět a více budou pracovat doma přes internet. Starší lidé tak zůstanou déle ekonomicky aktivní, budou mít větší zkušenosti a vyšší produktivitu práce. Tím nedojde k tak prudké změně v jejich životním stylu, ekonomickému propadu, nadbytku volného času a nicnedělání. Budou se umět lépe samostatně rozhodovat a orientovat v nových životních situacích. Lidé tak pochopí, že i ve vyšším věku lze žít zajímavý a plnohodnotný život.

Krátkodobé vzdělávání, kurzy, školení

Zde jde o udržení kontaktů seniorů s prudkým technickým rozvojem především s počítači a internetem. Toto vzdělávání je možné zajistit pomocí krátkodobých školení a kurzů. Je však paradoxní, že o co víc může internetová síť lidem přinést, o to je větší obava z nové a na pohled nesmírně složité moderní techniky. Na vině je možná používání samotného termínu „počítač“. Ten u seniorů vyvolává školní fobie z matematiky, i když v práci s ním se o žádné počítání nejedná. Internet jako fenomén dnešní doby představuje i pro ty nejopuštěnější seniory možnost mít „otevřené okno“ do světa, získávat nové poznatky a vědomosti. Nemusí ztratit přehled o novinkách ve své profesi, kterou celý život vykonávali, prostřednictvím monitoru pokračují ve svých zájmech a koníčcích. Internet může také zajistit komunikaci s příbuznými, kteří žijí daleko od nich. Možná by se mohlo říct, že díky této technice se stírají mezigenerační rozdíly a dochází k přibližování babiček a dědečků svým vnukům.

Počítače a internet jsou výbornou možností jak spojit generace. Mladým lidem dnes chybí kontakt se staršími lidmi, mají jen minimální zkušenosti s péčí o někoho a jsou jim prezentovány falešné mýty o stáří. Zde se naskýtá možnost zapojit například středoškoláky, aby své čerstvě nabyté počítačové vědomosti předali dál formou odpoledních kurzů. Nenuceně tak dojde k mezigeneračnímu setkávání, výchově k humanitě a uvědomění si vlastní zranitelnosti.

Práce v neziskovém sektoru

Další možností jak pomoci seniorům je provoz bezplatných telefonních linek. Ty byly původně zamýšleny jako poradny v právních a zdravotních záležitostech. Pro staršího člověka je jistě důležité vědět, jak správně napsat platnou závět nebo smlouvu, v průběhu let se však ukázalo, že mnohem potřebnější je prostý lidský kontakt než pomoc s odbornými záležitostmi. Telefonické linky tak umožňují, aby se senioři svěřili se svými starostmi v mezilidských vztazích i poměrech v rodině. K roli operátora tísňové linky však nestačí jen vzdělání a odborná kvalifikace, jde především umění naslouchat, vcítit se do problémů starého člověka, chápat jeho potřeby a zájmy. Operátoři se tak v daný okamžik stávají „psychology a životními rádci“ a empatie musí být jejich základní vlastností.

Již dnes působí v České republice řada nadací, spolků a občanských sdružení (Veselý senior, Život 90, Spondea, Persefona, Bílý kruh bezpečí, atd.), jejichž cílem je změna stereotypního pohledu na stáří, překonávání předsudků o životě, postavení a významu seniorů v současné společnosti. Nejde jen o samotnou podporu seniorů, ale také zařízení pro ně určených.

Práce v neziskovém sektoru také je možností pro uplatnění studentů všech typů vysokých škol, kteří zde získají nejen praxi pro svoji budoucí práci, ale i cenné zkušenosti pro svůj další osobní život.

Podpora hnutí, iniciativ a organizací seniorů

Neméně důležitá je aktivizace samotných seniorů, aby se stali přímými účastníky chodu celé společnosti. Musí vzniknout jimi vedené organizace na regionální i celostátní úrovni, které budou hájit jejich kolektivní práva. Tyto spolky, kluby a sdružení musí sami iniciovat změny a hledat možná řešení. Ty pak zvýší jejich sebevědomí, nezávislost a umožní žít plnohodnotný život i v seniorském věku. Nemělo by však dojít k vymezení se vůči zbytku společnosti, protože to by ve svém důsledku znamenalo rozdělení společnosti. Také zde je prostor pro sociální pedagogiku, především terénní sociální práci v pečovatelských službách všech typů.

3.2. Shrnutí

Výzvou a cílem sociální pedagogiky by měla být změna skeptického pohledu na stáří, které bylo a částečně stále je společenskými předsudky považováno za období smutku a strádání, kam nepatří láska, radost, pohyb, seberealizace a vzdělávání, které v současné době spojujeme především s mladším věkem. Společnost by měla respektovat specifika stáří, změnu životních priorit a způsoby trávení volného času. Úkolem sociálních pedagogů by mělo být zkoumání, jak lze poskytnout seniorům pomoc v adaptaci na nové, náročné životní podmínky. Dále hledání cesty minimalizace negativních důsledků stáří tak, aby jejich důstojnost a soběstačnost byla zachována. Společnost musí vidět starší lidi jako plnohodnotné občany, ne jako přítěž.

Také české školství by se problému stáří mělo více věnovat. To neplatí jen pro sociální vědy a medicínu, ale i pro žurnalistiku (vytváření kladného mediálního obrazu), architekturu (vytváření kvalitního a praktického bydlení) a design (návrhy pomůcek).

Příprava celé populace na pozdější stádia života by měla být nedílnou součástí sociální politiky a měla by zahrnovat faktory tělesné, duševní, kulturní, náboženské, spirituální, ekonomické, či zdravotní. Senioři by měli být aktivními účastníky tvorby a realizace politických opatření, včetně těch, která se jich zvláště dotýkají²⁰.

V celosvětovém kontextu se připravuje Úmluva o právech starších osob. Cílem tohoto projektu je globální dialog a partnerství, vytvoření společného základu pro zlepšení práv starších osob za účelem lepší kvality jejich života a důstojnosti ve stáří. Budoucnost závisí na tom, jak úspěšně začleníme požadavky starších osob do celkového politického rámce.

Stárnutí populace však nepřináší s sebou jen samé nevýhody. Za pár let budeme žít v úplně jiném světě. Na každého produktivního člověka připadne několik lidí v důchodovém věku. A senioři budoucnosti se budou významně lišit od těch dnešních. Vlivem změny věkového složení společnosti zeslábnou orientace lidí na konzumní způsob života. Změní se struktura obchodu a služeb. Staří lidé vědí, že jsou i jiné hodnoty, než mít nové auto a hodně peněz. Vědí, že důležitější jsou mezilidské vztahy, přátelství a láska. Klesne kriminalita a bude méně válek, protože ty jsou doménou mladých lidí, kteří si neváží života. Dojde k politické stabilizaci zemí, protože starší lidé s životní modrostí jsou méně náchylní k revolucím a změnám. Senioři zítřka budou velkou sociální i politickou silou, život země se jim přizpůsobí a jejich diskriminace tak zcela zmizí.

²⁰ MÜHLPACHR, P. *Schola gerontologica*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 15

4. Empirická část

4.1. Cíl empirické části

Cílem empirické části práce bylo pomocí kvantitativního výzkumu zjistit, zda je česká společnost ageistická, tedy zda diskriminuje své starší občany jen proto, že jsou v postproduktivním věku, jsou staří, nemocní bez možnosti se adekvátně bránit. Problémem demografického stárnutí ve vztahu k ekonomickým a sociálním důsledkům se tedy tato část práce zabývá jen okrajově, spíše se věnuje zkoumání, jak samotní senioři vnímají sociální status a prestiž starších osob v současné české společnosti.

První tři kapitoly bakalářské práce shrnují poznatky získané studiem dostupné literatury, odborných článků či informací z internetu, které se věnují dané problematice. Na základě těchto poznatků byly odvozeny určité hypotézy, se kterými bylo dále pracováno tak, aby byly v závěru potvrzeny nebo naopak vyvráceny. První se týkala obecného názoru, že senioři žijící ve městě se cítí méně společensky diskriminováni než senioři žijící na vesnici. Dále měl průzkum potvrdit rozdíl ve vnímání problému věkové diskriminace u mužů a žen. Zkoumaný vzorek respondentů měl také potvrdit hypotézu, že senioři žijící ve městech jsou více ohroženi kriminalitou než jejich vrstevníci žijící na vesnici.

4.2. Metody sběru dat

K ověření stanovených hypotéz je v empirické části práce použito kvantitativního výzkumu pomocí dotazníku, který měl za úkol zjistit názory a osobní postoje seniorů k tomuto tématu. Součástí bylo provedení tzv. předvýzkumu, kdy vypracovaný dotazník byl předložen k vyplnění náhodně vybranému vzorku 4 mužů a 4 žen. Na základě jejich reakcí byly otázky dále propracovány, některé byly vynechány, další byly pro zpřesnění odpovědí přidány. Jako zásadní se ukázalo nepoužívání „cizích“ slov jako ageismus, demografie, atd. Dalším problémem se ukázalo stanovení správného počtu otázek tak, aby dotazovaní neztratili o spolupráci zájem.

Výsledný dotazník je tvořen souborem 35 především uzavřených otázek, kdy ne všechny byly pro daný výzkum nezbytné. Byly však sestaveny do bloků tak, aby na sebe plynule navazovaly a pomohly tak s verifikací stanovených hypotéz. V úvodu

dotazníku jsou faktografické otázky (např. věk, pohlaví, povolání), následují otázky na subjektivní postoje (názory, stanoviska). Respondenti mohli zvolit pouze jednu z nabízených odpovědí, kterou označili křížkem. Součástí dotazníku je průvodní list, ve kterém autor objasňuje cíl práce a způsob vyplnění. Důraz je kladen na anonymitu a diskrétnost. Na závěr je vytvořen prostor pro sdělení připomínek a námětů.

4.3. Charakteristika výzkumného vzorku

Distribuce dotazníku byla prováděna pomocí přátel autora tak, aby zahrnoval široké spektrum obyvatel Jihomoravského kraje z řad seniorů. Snahou bylo zachování reprezentativnosti výzkumu. Na dotazník odpovídali muži i ženy, různého vzdělání, sociálního postavení, s bydlištěm na vesnici i ve městě. Dotazník se tak dostal ke klientům sociální péče zajišťovaných Českým červeným křížem na okrese Blansko, studentům Univerzity třetího věku při Mendelově zemědělské a lesnické univerzitě v Brně, obyvatelům z řad seniorů ve vesnici v místě trvalého bydliště autora. Samotná realizace byla prováděna v období od 2. 11. 2009 do 18. 11. 2009.

Rozdáno bylo 100 dotazníků. Zpět se jich vrátilo vyplněných 91. Návratnost tedy byla 91%. Následně bylo zjištěno, že 24 otazníků vyplnili muži a 67 dotazníků vyplnily ženy. Tento nepoměr nebyl dále zkoumán. Jako možný částečný důvod lze uvést větší procento žijících žen v seniorské populaci a také jejich větší ochotu a zájem spolupracovat.

I přes tento hendikep v nepoměru pohlaví respondentů byla zkoumána jedna ze stanovených hypotéz, a to, zda existuje rozdíl ve vnímání problému věkové diskriminace u seniorů a seniorek. Následně byly zjištěné výsledky analyzovány a zpracovány do grafů a tabulek.

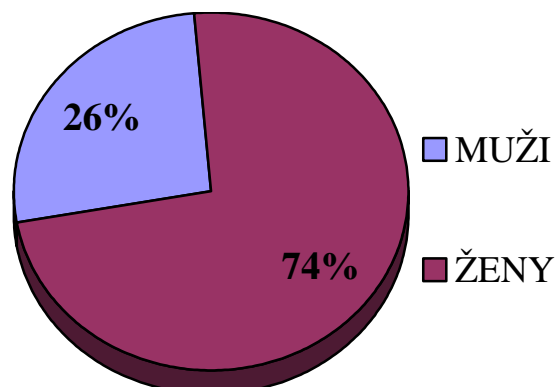
4.4. Dotazníkové šetření a jeho analýza

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 91 seniorů. Celkem odpovídali na 35 otázek, které tvořily na sebe navazující bloky. Výsledkem bylo sestavení tabulek a grafů, které názorně ukazují rozdíl v odpovědích mezi muži a ženami. Dále je uveden součet všech dotazovaných vyjádřený v procentech a slovní zvýraznění některých zajímavých zjištění.

Nejvíce vyplněných dotazníků se vrátilo od seniorů ve věkové skupině 61 – 65 let. Dotazovaní senioři zpravidla žijí na vesnici, v rodinném domě, se svým partnerem. Jsou věřící, více než polovina má středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání. Výraznější zastoupení neměla žádná původní profese. Absolutní většina používá mobilní telefon, téměř polovina počítač a o něco méně i internet. Platební kartu vlastní nadpoloviční většina dotazovaných. Na otázku, kdy začíná stáří, nejsou zcela jednotní, rozdíl je i mezi muži a ženami. Uznávají, že schopnost rychlého rozhodnutí s vyšším věkem klesá. Pro společnost pozitivně vyznívá zjištění, že se jich většina necítí společensky izolovaná a diskriminovaná. Přesto však připouštějí, že se s určitými negativními projevy, např. při jízdě v dopravním prostředku, setkali. Stejně tak hodnotí názor, že mládí a stáří jsou dva odlišné světy, kritičtí jsou k dnešní mladé generaci. Sami sebe vidí v nadpoloviční většině jako sociálně slabou skupinu, která zasluhuje větší pozornost státu. To se projevilo i v otázce poskytování slev pro seniory. Vztah médií k seniorům vnímají spíše negativně a to jak v otázce množství, tak kvality. Rozdělení byli na otázku, zda jsou senioři horší řidiči, sebekriticky se vyjádřila téměř polovina z nich. K otázkám financí jsou dosti konzervativní, pouze jedna desetina z nich žádala o půjčku v bance, ve většině případů ji však dostala. Osobní zkušenost s kriminalitou nemají dvě třetiny dotázaných, obětí domácího násilí se stal každý desátý senior. Přestože se považují za sociálně slabou skupinu, větší polovina se svojí penzi vyjde a není třeba, aby jej finančně podporovali jejich blízcí. Je tu však nezanedbatelná skupina osob, především žen, která svoji penzi považuje za nedostatečnou. Z celkového počtu 91 osob celkem 12 osob přiznalo, že jim musí finančně vypomáhat rodina.

4.4.1. Základní sociodemografické údaje respondentů

Otázka č. 1: Pohlaví dotazovaných

Z celkového počtu 91 dotazovaných seniorů bylo 24 mužů a 67 žen.

Otázka č. 2: Věk dotazovaných

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
50-60 let	2	8%	16	24%	18	20%
61-65 let	7	29%	20	30%	27	30%
66-70 let	6	25%	12	18%	18	20%
71-75 let	4	17%	6	9%	10	11%
76-80 let	3	13%	7	10%	10	11%
Nad 80 let	2	8%	6	9%	8	8%

Nejvíce byla zastoupena věková skupina 61 – 65 let v počtu 27 osob, dále byla zastoupena skupina 50 - 60 let v počtu 18 osob, stejné zastoupení měla i skupina ve věku 66 – 70 let v počtu 18 osob, následovala skupina ve věku 71 – 75 let v počtu 10 osob, společně se skupinou ve věku 76 – 80 let v počtu 10 osob, vzorek uzavírala skupina osob nad 80 let v počtu 8 osob.

Otázka č. 3: Bydliště respondenta

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
vesnice	16	67%	35	52%	51	56%
město do 50tis. obyvatel	6	25%	12	18%	18	20%
město nad 50tis. obyvatel	2	8%	20	30%	22	24%

Více než polovina dotazovaných osob bydlela na vesnici, celkem 51 respondentů, v menším městě bydlelo 18 osob, ve městě nad 50 tisíc obyvatel bydlelo 22 osob.

Otázka č. 4: Kde bydlíte?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
rodinný dům	19	79%	46	69%	65	71%
v nájemním domě	1	4%	5	7%	6	7%
byt osobním vlastnictvím	4	17%	16	24%	20	22%
v domově pro seniory	0	0%	0	0%	0	0%

Otázka typu bydlení částečně navazovala na otázku předchozí, kdy plných 65 osob uvedlo, že bydlí v rodinném domě, následovalo bydlení v osobním vlastnictví – celkem 20 osob, pouze 6 osob bydlelo v nájemním domě, v domově pro seniory nebydlel nikdo.

Otázka č. 5: S kým bydlíte?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
sám	4	17%	12	18%	16	18%
s partnerem	18	75%	48	72%	66	72%
s dětmi	2	8%	6	9%	8	9%
s vnoučaty	0	0%	1	1%	1	1%

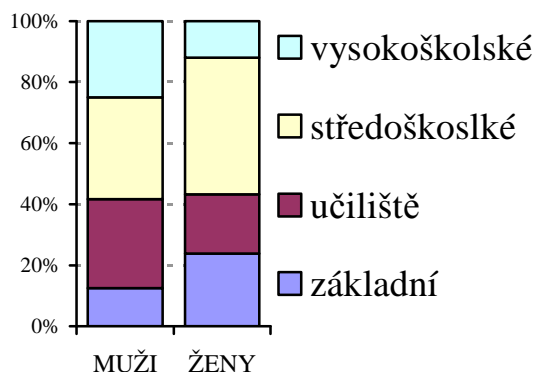
Cílem další otázky bylo zjistit, zda dotazované osoby bydlí samy - 16 případů, s partnerem – 66 případů, s dětmi – 8 případů, s vnuky žila pouze 1 žena. Více než dvě třetiny dotazovaných tedy žije ve svazku se svým partnerem.

Otázka č. 6: Jste věřící člověk?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	17	71%	49	73%	66	73%
ne	7	29%	18	27%	25	27%

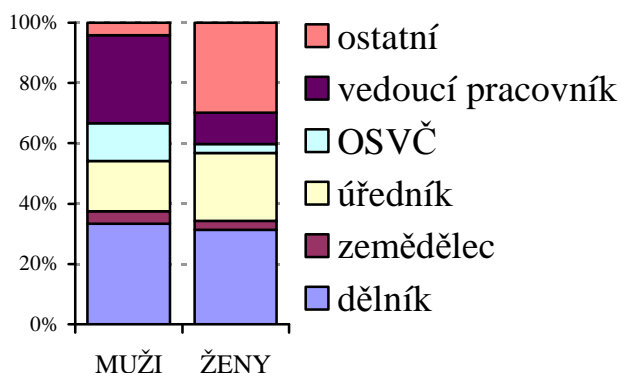
Velmi zajímavý a neočekávaný výsledek byl získán na otázku, zda jsou dotazovaní senioři věřící. Zjištění odporuje obecnému tvrzení, že česká společnost je ve skrze ateistická a v Boha nevěří. Plných 66 osob uvedlo, že je věřících, naopak pouze 25 osob uvedlo, že je nevěřících. Z tabulky vyplývá, že není ani výrazného rozdílu v odpovědích mezi muži a ženami.

Otázka č. 7: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Nejvíce dotazovaných bylo se středoškolským vzděláním – 38 osob (42%, 8 mužů a 30 žen). Následovala skupina vyučených – 20 osob (22%, 7 mužů a 13 žen), základní vzdělání mělo 19 osob (21%, 3 muži a 16 žen). Vysokoškolské vzdělání mělo 14 osob (15%, 6 mužů a 8 žen).

Otázka č. 8: Jaké je vaše původní zaměstnání?

Nejvíce seniorů původně vykonávalo dělnické profese – 29 osob (32%, 8 mužů a 21 žen). V zemědělství pracovaly 3 osoby (3%, 1 muž a 2 ženy). Profesi úředníka vykonávalo 19 osob (21%, 4 muži a 15 žen), samostatně výdělečně činných bylo 5 osob (5%, 3 muži a 2 ženy). Ve vedoucích pozicích pracovalo 14 osob (16%, 7 mužů a 7 žen). Kolonku ostatní profese vyplnilo 21 osob (23%, 1 muž a 20 žen).

4.4.2. Vztah seniorů k moderním technologiím

Otázka č. 9: Používáte mobilní telefon?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	18	75%	60	90%	78	86%
ne	6	25%	7	10%	13	14%

Následující čtyři otázky byly průzkumem, jak senioři dovedou držet krok se společností v oblasti vědy a techniky. Tedy zda této technice rozumí a jsou jejími aktivními uživateli. Bylo zjištěno, že mobilní telefon používá 78 osob, naopak pouze 13 osob mobilní telefon nepoužívá a tedy ani nevlastní. Výsledek ukázal rozdíl mezi muži a ženami, kdy mobilní telefon používá plných 90% žen.

Otázka č. 10: Používáte počítač?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	7	29%	35	52%	42	46%
ne	17	71%	32	48%	49	54%

Výpočetní techniku používá 42 respondentů. Naopak 49 dotazovaných počítač nepoužívá. I v této otázce se objevil zajímavý rozdíl mezi muži a ženami. Zatímco u žen je poměr téměř vyrovnaný, muži jsou v tomto ohledu o krok zpět. Celkově však mírně převažují ti, kteří doposud s počítačem nepracují.

Otázka č. 11: Používáte internet?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	7	29%	32	48%	39	43%
ne	17	71%	35	52%	52	57%

Potvrdilo se, že kdo v dnešní době pracuje s počítačem, ovládá a používá i internet. U mužů byly výsledky naprosto stejné – 7 kladných a 17 záporných odpovědí, u žen se situace obrátila - 32 kladných a 35 záporných odpovědí. Celkem tedy odpovědělo kladně 39 osob, záporně se vyjádřilo 52 osob. Tento výsledek byl podroben bližšímu zkoumání, kdy bylo zjištěno, že má souvislost i s místem trvalého bydliště na vesnici (viz. otázka č. 3 - 56% dotazovaných uvedlo, že bydlí na vesnici), kde ne každá domácnost má možnost připojení k internetu. Dále výsledek ukázal, že ženy v seniorském věku mají větší zájem o poznávání nových věcí a lépe na ně reagují.

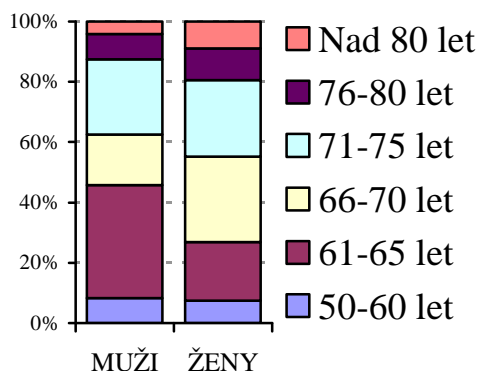
Otázka č. 12: Vlastníte platební kartu?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	9	38%	41	61%	50	55%
ne	15	63%	26	39%	41	45%

Z dotazovaných 91 osob jich 50 platební kartu vlastnilo a používalo, 41 platební kartu nevlastnilo a nepoužívalo. Ještě výrazněji je rozdíl vidět mezi muži a ženami, kde plných 61% žen platební kartu vlastní, zatímco u mužů platební kartu vlastní pouze 38%. Celkově je tedy rozdíl 10% ve prospěch uživatelů platebních karet. U žen je tento rozdíl 22% ve prospěch uživatelek platebních karet, ale u mužů je rozdíl 25% ve prospěch těch, kteří platební kartu nevlastní.

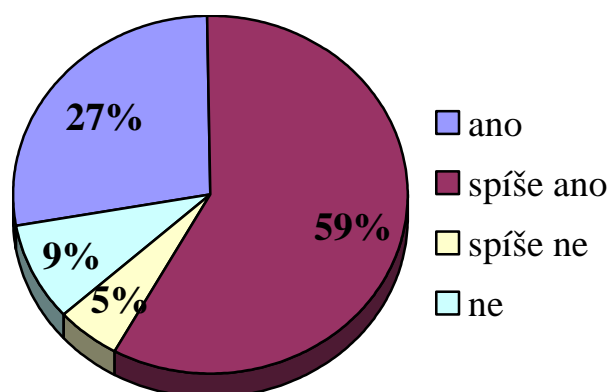
4.4.3. Vnímání sama sebe

Otázka č. 13: V kolika letech si myslíte, že začíná stáří?

Na otázku „V kolika letech si myslíte, že začíná stáří“ nebyla nalezena jednoznačná odpověď. Část dotázaných - 23 osob (25%, 4 muži a 19 žen) si myslí, že je to období mezi 66 – 70 rokem života, stejná část 23 osob (25%, 6 mužů a 17 žen) zastává názor, že stáří nastává mezi 71 – 75 lety. Další skupina 22 osob (24%, 9 mužů a 13 žen) uvádí období mezi 61 – 65 lety. Následuje skupina 9 osob (10%, 2 muži a 7 žen), které začátek stáří stanovily mezi 76 – 80 let života. Graf uzavírají skupiny se stejným počtem 7 osob, kdy jedni si myslí, že stáří začíná ve věku 50 – 60 let (8%, 2 muži a 5 žen) a druzí naopak ve věku nad 80 let (8%, 1 muž a 6 žen).

Otázka č. 14: Myslíte si, že schopnost se rychle rozhodovat s vyšším věkem klesá?

Na tuto otázku odpovídali muži a ženy společně. Plných 53 dotázaných (59%) uvedlo, že spíše ano. Jednoznačně tuto domněnku potvrdilo 25 osob (27%). Naopak zásadně s tímto názorem nesouhlasí 8 osob (9%) a spíše nesouhlasí 5 osob (5%). Z grafu je patrná patřičná dávka sebekritiky a sebehodnocení seniorů.

4.4.4. Seniori a vztah společnosti k nim

Otázka č. 15: Cítíte se osamělí a společensky izolovaní?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	1	4%	10	15%	11	12%
ne	23	96%	57	85%	80	88%

Následující soubor otázek v dotazníku měl za cíl zjistit, jak seniori vidí přístup společnosti k jejich potřebám a zda je rozdíl ve vnímání mezi muži a ženami. Na otázku zda se seniori cítí osamělí a společensky izolovaní, odpovědělo pouze 11 dotazovaných kladně a naopak plných 80 dotazovaných záporně. U mužů byl tento rozdíl ještě výraznější, kdy plných 96% jich odpovědělo záporně. Zůstává otázkou, zda tomu tak ve skutečnosti je nebo zda si seniori nechtějí připustit, že by tomu tak mohlo být. Při zkoumání, jak na tuto otázku odpovídají obyvatelé měst a vesnic, bylo z dotazníku zjištěno, že zatímco u žen je poměr vyrovnaný (5 seniorek z vesnice a 5 z města), u mužů odpověděl kladně pouze jeden senior z vesnice.

Otázka č. 16: Máte zkušenosti s věkovou diskriminací?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	7	29%	15	22%	22	24%
ne	17	71%	52	78%	69	76%

Na otázku, zda se respondenti osobně setkali s věkovou diskriminací, odpovědělo kladně 22 osob, naopak zkušenosti s ní nemělo 69 osob. Zajímavé je sledovat, že zatímco u mužů je poměr kladných a záporných odpovědí téměř 1:2, ženy třikrát častěji uvedly, že se s ní nesetkaly. Tento výsledek tedy nepotvrzuje obecně přijímaný názor, že starší osoby jsou z důvodu svého věku v České republice diskriminovány. Při zkoumání, jaký je rozdíl v odpovědích mezi obyvateli města a vesnice bez rozdílu pohlaví, bylo zjištěno, že z 22 kladných odpovědí bydleli 4 muži na vesnici, 3 muži ve městě, 11 žen na vesnici a 4 ve městě. Ze záporných 69 osob bydlelo 12 mužů na vesnici, 5 mužů ve městě, 24 žen na vesnici a 28 žen ve městě.

Otázka č. 17: Stalo se Vám, že Vás jako seniora při jízdě v dopravním prostředku nepustili ostatní cestující sednout?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	16	67%	43	64%	59	65%
ne	8	33%	24	36%	32	35%

Společenská etiketa říká, že, přestože jsme si všichni zaplatili stejně, přednost při obsazování sedadel ve hromadných dopravních prostředcích mají ženy, starší a hendikepovaní. Jak vyplynulo ze šetření, dnešní senioři mají zcela opačné zkušenosti. Nadpoloviční většina dotázaných, 59 osob, uvedlo, že je někdy ostatní cestující sednout nepustili, naopak 32 osob uvedlo, že tuto negativní zkušenost nemá. Zde byl velký rozdíl také v bydlišti respondenta v neprospěch těch, kteří bydlí ve městě. Zatímco u mužů seniorů ze 16 kladných odpovědí jich bydlelo 8 ve městě a 8 na vesnici, u žen byl výsledek 43 kladných odpovědí. Z tohoto počtu jich 30 bydlelo ve městě a 13 na vesnici. Při záporných odpovědích bydlelo všech 8 mužů na vesnici, 2 seniorky ve městě a 22 seniorek na vesnici.

Otázka č. 18: Byl(a) jste někdy hanlivě označen(a) za starého?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	7	29%	16	24%	23	25%
ne	17	71%	51	76%	68	75%

Zkušenosti s tím, že byli hanlivě označeni za staré, má 23 osob, naopak 68 osob sdělilo, že takovou negativní zkušenost nemá. Můžeme říct, že tento zjištěný výsledek je velmi dobrý, protože s označením „jste starý“ se setkávají mnohem mladší lidé například v případech, kdy se ucházejí o zaměstnání. Výsledky ukazují, že není ani výrazného rozdílu v odpovědích mezi muži a ženami.

Otázka č. 19: Myslíte si, že mladí a staří jsou dva odlišné světy?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	18	75%	54	81%	72	79%
ne	6	25%	13	19%	19	21%

Následovala „filozofická“ otázka, zda jsou mladí a staří dva odlišné světy. Její výsledek nepřekvapil, ale ani nepotěšil. Jak vyplývá z grafu, 72 seniorů zastává stejný názor, pouze 19 seniorů si myslí, že tomu tak není. Zajímavé by jistě bylo položit tuto otázku starším osobám před dvaceti a za dvacet let.

Otázka č. 20: Mají dnešní lidé patřičnou úctu ke stáří?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	3	12%	9	13%	12	13%
ne	21	88%	58	87%	79	87%

Na otázku, zda dnešní mladí lidé mají patřičnou úctu ke stáří, odpovědělo 79 seniorů, že tomu tak není, pouhých 12 seniorů tak kritická k mladé generaci není. V procentech se téměř shodli muži i ženy. Otázkou zůstává, zda se jedná pouze o subjektivní názor nebo jde o zjištění, které by si zasloužilo hlubší analýzu. Především by bylo dobré zjistit, co si samotní senioři představují pod pojmem „úcta ke stáří“.

Otázka č. 21: Myslíte si, že Vy jako mladí lidé jste měli větší úctu ke stáří, než je běžné v dnešní době?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	19	79%	61	91%	80	88%
ne	5	21%	6	9%	11	12%

Cílem této otázky bylo zjistit, zda si dnešní senioři myslí, že byli v mládí lepší než současná mladá generace. Její výsledek snad ani nemohl být jiný. Jako generace, která měla větší úctu ke stáří, se označilo 80 osob. Pouze 11 osob sebekriticky uvedlo, že nikoliv. Mírný rozdíl je zaznamenán v názorech mužů, kteří k sobě byli více kritičtí, a 21% z nich uvedlo zápornou odpověď, zatímco žen bylo pouze 9%. Zajímavé je porovnat zjištěné výsledky s otázkou č. 20, kde celkový procentuální poměr je přesně obrácený.

Otázka č. 22: Jsou senioři v České republice sociálně slabou skupinou?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	6	25%	16	24%	22	24%
spíše ano	9	38%	34	51%	43	47%
spíše ne	1	4%	9	13%	10	11%
ne	8	33%	8	12%	16	18%

S tímto názorem naprosto souhlasí 22 osob, spíše souhlasí 43 osob. Naprosto nesouhlasí 16 osob a spíše s tímto názorem nesouhlasí 10 osob. Mírně kritičtějšími jsou ve svých odpovědích ženy než muži. Výsledné zjištění ukazuje na to, že senioři vidí svoji diskriminaci spíše po stránce ekonomické než sociální. Z tabulky vyplývá, že je třeba na seniory více aktivně působit tak, aby vzali osud do svých rukou, protože dnes je zcela zřejmé, že jen práce ekonomicky aktivních lidí jim do budoucna dobrou penzi nezaručí.

Otázka č. 23: Souhlasíte s názorem, že senioři jsou ohroženou skupinou a proto zasluhují větší pozornost státu?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	19	79%	57	85%	76	84%
ne	5	21%	10	15%	15	16%

Také na tuto otázku byla zaznamenána výrazná převaha kladných odpovědí. Poměr 76 kladných odpovědí vůči 15 záporným odpovědím odráží obecnou představu, že Česká republika je sociálním státem s výraznou aktivní účastí při zajišťování životních potřeb starší generace. Rozdíl v odpovědích na tuto otázku mezi muži a ženami je téměř zanedbatelný. S názorem souhlasí 79% mužů a 85% žen.

Otázka č. 24: Slevy pro důchodce (MHD, vstupenky na kulturní akce atd.) pocitujete jako?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
výhodu	22	92%	66	99%	88	97%
pozitivní diskriminace	1	4%	1	1%	2	2%
negativní diskriminace	1	4%	0	0%	1	1%

Otázka slev pro seniory vyzněla téměř jednoznačně. Plných 88 dotazovaných uvedlo slevy pro seniory jako výhodu, 2 dotazovaní uváděli, že slevy pro seniory vidí jako pozitivní diskriminaci a pouze 1 dotazovaný muž uvedl, že slevy vidí jako negativní diskriminaci. Jako určitá rarita byl tento dotazník podroben bližšímu šetření, ze kterého vyplynulo, že respondentem byl muž ve věku 66 – 70, let, s vysokoškolským vzděláním, žijící sám, který je velmi aktivní a tvůrčí, užívající všech technických prostředků, finančně zajištěný. Všechny jeho odpovědi byly výrazně pozitivní, stáří dle jeho názoru začíná ve věku 71 – 75 let. Sám žádal o úvěr v bance a tento mu byl schválen. Na otázku, kde většina dotazovaných uváděla, že stáří a mládí jsou dva odlišné světy a oni měli větší úctu ke stáří, odpovídal přesně obráceně. Ve své podstatě se jednalo o seniora budoucnosti.

Otázka č. 25. Nabízí televize dostatečné množství pořadů pro seniory?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	6	25%	24	36%	30	33%
ne	18	75%	43	64%	61	67%

Na otázku, zda televize nabízí dostatečné množství pořadů pro seniory, odpovědělo 30 kladně a 61 dotázaných záporně. Poměr je tedy téměř 1:2, ve prospěch těch, kteří by uvítali více pořadů pro seniory. Stejný poměr je i mezi muži a ženami. Jistě podnětný výsledek pro tvůrce televizních pořadů.

Otázka č. 26. Jak na Vás působí reklama v médiích (rozhlas, tisk, televize) zaměřená na seniory?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
pozitivně	10	42%	23	34%	33	36%
negativně	14	58%	44	66%	58	64%

Další zajímavý výsledek šetření přinesla otázka, jak na seniory působí reklama. Ukázalo se, že senioři vnímají reklamu, která je určena právě jim, spíše negativně. Takto odpovědělo 58 respondentů, zatímco 33 respondentů reklamu zaměřenou na seniory vítá. Ukazuje to, že senioři na jednu stranu chtějí sami rozhodovat o svém jednání a spotřebním chování, na druhou stranu malá část z nich však uvítá doporučení a tipy pro snazší orientaci na trhu.

Otázka č. 27. Jsou senioři horší řidiči než ostatní?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	11	46%	30	45%	41	45%
ne	13	54%	37	55%	50	55%

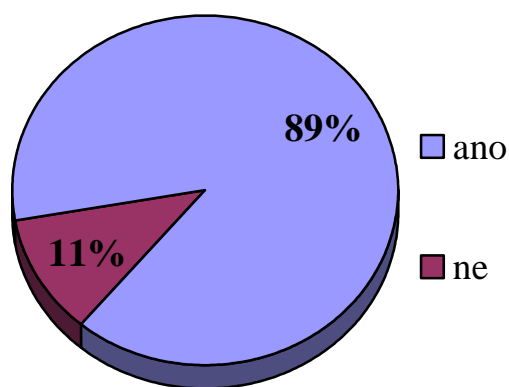
Celkem 41 seniorů se přiklání k názoru, že jsou horšími řidiči než ostatní účastníci silničního provozu. Naopak s tímto názorem nesouhlasí 50 z nich. Téměř stejný procentní výsledek vyšel, když byli zkoumáni muži a ženy odděleně. Velmi zajímavé subjektivní zjištění ukazuje, že senioři si jsou vědomi určitých hendikepů, které jim přináší stáří (horší zrak, snížená reakce), a tyto si jsou schopni přiznat. Jaký by asi byl výsledek, kdyby muži dostali otázku, zda jsou lepšími řidiči než ženy?

Otázka č. 28. Žádal(a) jste někdy jako senior o půjčku v bance?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	5	21%	4	6%	9	10%
ne	19	79%	63	94%	82	90%

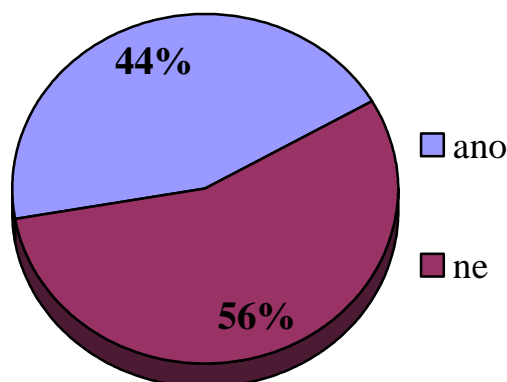
Dalším tématem byli senioři a finance. Tabulka znázorňuje převahu těch, kteří o půjčku v bance v seniorském věku nežádali. Takto odpovědělo 82 osob. O půjčku v bance žádalo 9 osob. Vyjádřeno v procentech bylo žadatelů z řad mužů 21%, zatímco z celkového počtu žen se jich k tomuto kroku odhodlalo pouze 6%.

Otázka č. 29. V případě, že jste o půjčku žádal(a), byla Vám poskytnuta?

Vzhledem k tomu, že žadatelů o půjčku v bance bylo dle otázky č. 28 pouze 9 (5 mužů a 4 ženy), není tento výsledek příliš reprezentativní. Z takto malého vzorku bylo 8 žadatelů úspěšných, pouze jeden muž uvedl, že mu půjčka poskytnuta nebyla. Důvod neposkytnutí půjčky nebyl předmětem šetření. Výslednou 89% úspěšnost nelze přičítat kladnému přístupu finančních ústavů k této části klientů, ale pouze malému množství dotazovaných.

Otázka č. 30. Musel(a) jste v souvislosti se žádostí o poskytnutí půjčky doložit bance nějaké nadstandardní záruky? (např. lékařská zpráva, ručení další osobou, atd.)

Na otázku, zda žadatelé museli v souvislosti s poskytnutím půjčky doložit bance nějaké nadstandardní záruky, uvedli 4 dotazovaní, že ano (44%, 2 muži a 2 ženy), naopak 5 dotazovaných (56%, 3 muži a 2 ženy), že ne. Jedná se opět o velmi malý vzorek pro stanovení hlubších závěrů. Součástí otázky byly v závorce uvedené příklady záruky jako např. lékařské zprávy, ručení další osobou atd. Bez toho, aby byli respondenti vyzváni k širší odpovědi, tak shodně jeden muž a jedna žena podtrhli, že museli doložit lékařskou zprávu o svém zdravotním stavu.

Otázka č. 31. Stal(a) jste se někdy obětí kriminálního činu? (krádež, podvod)

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	6	25%	22	33%	28	31%
ne	18	75%	45	67%	63	69%

Jedním z problémů současné společnosti je kriminalita a boj proti ní. Že je to problém stále aktuální, ukazuje tabulka, kdy 28 seniorů uvedlo, že se stalo obětí kriminálního činu, naopak 63 seniorů uvádí, že se obětí kriminálního činu nestalo. V poměru zastoupení obyvatel města a vesnice není tento rozdíl výrazně markantní. Z celkových 16 seniorů bydlících na vesnici (viz. otázka č. 3), má negativní zkušenost pouze 1 muž (4%), z 35 seniorek bydlících na vesnici má takovou negativní zkušenost 15 žen (22%). V závorkách byly opět uvedeny příklady, kdy nad rámec otázky bylo nejvíce zatrženo krádeží, ve dvou případech se respondenti stali obětí podvodu. Toto bližší upřesnění kriminálního činu nebylo dále zkoumáno.

Otázka č. 32. Stal(a) jste se někdy obětí domácího násilí? (fyzického, psychického)

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	1	4%	9	13%	10	11%
ne	23	96%	58	87%	81	89%

K otázce domácího násilí ať již ve formě psychického či fyzického týrání se kladně vyjádřilo 10 osob, plných 81 osob zkušenost s domácím násilím nemá. Při odpovědi na tuto otázku se potvrdilo, že tento problém je součástí české společnosti, jeho obětí nejsou jen ženy, ale i muži.

Dotazník s kladnou mužskou odpovědí byl opět podroben bližšímu zkoumání. Jednalo se respondenta, ve věku 66 – 70 let mající vysokoškolské vzdělání, který bydlí se svojí partnerkou, dětmi a vnoučaty na vesnici. Počítač, internet ani platební kartu nepoužívá, seniory vnímá jako ohroženou skupinu, které je stát povinen pomáhat. Svoji penzi považuje za nedostatečnou a v současné české společnosti se cítí diskriminován. Závěr dotazníku určený k připomínkám a osobním zkušenostem pojal jako slohové cvičení, kde široce rozvinul svůj životní postoj na téma senioři a společnost.

Otázka č. 33. Zajišťuje vám vaše peníze důstojné stáří?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	8	33%	8	12%	16	18%
spíše ano	8	33%	30	45%	38	41%
spíše ne	4	17%	15	22%	19	21%
ne	4	17%	14	21%	18	20%

Dobrou zprávou je zjištění, že s výší svojí penze je zcela spokojeno 16 dotázaných. Dalších 38 dotázaných je spíše spokojeno. Naopak špatnou zprávou je nezanedbatelná část seniorů, kteří jsou s výší své penze nespokojeni. Spíše nespokojeno je 19 dotázaných, zásadně je nespokojeno 18 dotázaných. Kladné odpovědi tedy v 54 případech převažují. Více jsou se svojí penzí spokojenější muži než ženy a to 10%. Tento výsledek potvrzuje obecný fakt, že muži berou za svoji práci v průměru více finančních prostředků a následně mají tedy větší penzi.

Otázka č. 34. Podporují vás vaši blízcí finančně? (přispívají na vaše bydlení, atd.)

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	1	4%	11	16%	12	13%
ne	23	96%	56	84%	79	87%

Šetření ukázalo, že svými blízkými je finančně podporováno 12 seniorů, dalších 79 seniorů hospodářů pouze se svými finančními prostředky. Lze předpokládat, že těchto 12 seniorů patří do skupiny 37 osob, kteří na minulou otázku odpověděli, že jim částečně nebo úplně jejich penze nepostačuje.

Otázka č. 35. Cítíte se jako senior v současné české společnosti diskriminován?

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.	abs. počet	proc.
ano	5	21%	10	15%	15	16%
ne	19	79%	57	85%	76	84%

Tato otázka se již v dotazníku objevila. Otázka zněla „máte zkušenosti s věkovou diskriminací?“. Byla sem dána záměrně s cílem porovnat výsledky jednotlivých otázek a získat tak co nejpřesnější údaje.

Zatímco v předešlé otázce odpovědělo kladně 22 osob, zde odpovědělo kladně 15 osob. Záporně v otázce č. 16 odpovědělo 69 osob. V otázce č. 35 odpovědělo záporně 76 osob. Vyjádřeno v procentech se poměr kladných odpovědí snížil ze 24% na 16% a záporných naopak zvýšil ze 76% na 84%. Ještě více se zde tedy potvrdil názor, že senioři jako celek v České republice nejsou diskriminovanou a ohroženou skupinou.

4.4.5. Otevřené otázky

Dotazník byl zakončen prostorem pro vyjádření připomínek, námětů a osobních zkušeností s diskriminací. Zde se vyjádřilo 7 osob (1 muž a 6 žen). Ve většině případů šlo o vzkazy mladší generaci.

Příklady:

- Více vychovávejte svoje děti a věnujte se jim. Nebuďte sobečtí a cyničtí.
- Pokud jsou lidé slušní, ať jsou jakékoliv národnosti či barvy kůže, nezažila jsem, že by je někdo diskriminoval.
- Za základní považuji přístup vlády ČR k této skupině obyvatel, uznat že i my máme nějaké základní nezbytné požadavky pro slušný život. Bude asi těžší uhájit obyčejný životní standart.

Zajímavé je číst otevřenou zповěď ženy ve věkové skupině 61 – 65 let, s vysokoškolským vzděláním, bydlící v rodinném domě na vesnici se svým partnerem. Výpočetní techniku nepoužívá, ke zbytku společnosti je spíše kritická. Tato do dotazníku napsala:

„Největší diskriminaci zažívám od svých dětí, protože si doposud neuvědomují vážnost a hodnoty svých rodičů a prarodičů. Chtějí, abych je podporovala jak finančně, tak v osobní pomoci. Stále se musím pro ně rozdávat, zbývá mě málo času pro sebe. Jsem diskriminována od lékařů, kteří vyvíjejí minimální péči o moje zdraví. Na druhé straně mají senioři veliké možnosti seberealizace, např. vzdělávání, sporty, péči v lázních, různé angažování. Také určitá část ještě ve vysokém věku pracuje.“

Vybraný muž opět poskytl zajímavou sondu do života části seniorské populace. Jeho sociální postavení bylo blíže popsáno v otázce „Stal jste se někdy obětí domácího násilí?“.

„Diskriminaci na sobě pocítuji hlavně od lékařů, kteří jako specialisté jednají se mnou na úrovni středoškoláků. Při vyšetření mě nikdy žádný nic neporadil a aktivně sami mně nic nenavrhli. Musím se starat o své zdraví sám. Nelíbí se mi, že mnoho seniorů naopak diskriminuje ostatní seniory. A to v oblasti školství, zdravotnictví, kultury a státní správě. Na obecních a městských úřadech, v parlamentu, v senátu, ve státní správě. Dále se mi nelíbí, že tito senioři berou vysoké důchody a současně vysoké platy. Je to nová

sociální mocenská skupina, která ovládá život naší společnosti jako celku. Senioři mohou být velmi silnou finanční skupinou, která dělá mladým lidem v tomto státě ze života peklo. Mladí lidé, kteří chtějí založit rodinu, nemají svůj životní prostor, ani peníze na jeho získání. Většina důchodců má svůj životní prostor pro sebe a žije si – pokud má průměrné zdraví – v pohodě. Nejhorší na této situaci je to, že děti, když nezískají svůj životní prostor od společnosti – musí si ho vybojovat na svých rodičích a tak se roztáčí kolotoč domácího násilí dětí vůči rodičům. Jde o boj na život a na smrt na úrovni rodin. Také se stává, že senioři diskriminují seniory. Některým seniorům – politikům jsou poskytovány mimořádné výhody na úkor ostatních seniorů.“

4.5. Vyhodnocení dotazníku

Získané informace byly podrobeny analýze s cílem potvrdit nebo vyvrátit hypotézy stanovené na počátku výzkumu. Celkové shrnutí je rozděleno na dvě části:

1) Rozbor stanovených hypotéz

H 1: Senioři žijící ve městě se cítí méně společensky diskriminováni než senioři žijící na vesnici.

Zjištěná data stanovenou hypotézu nepotvrzují. Míra pocitu je však dána vybraným vzorkem respondentů, prostředím a řadou dalších specifických okolností (čas, osobní kontakt, atd.). Celkově senioři v 88% uvádějí, že se necítí osamělí a společensky izolovaní. Lépe jsou na tom muži před ženami a obyvatelé měst. Zkušenost s věkovou diskriminací nemá 76% dotazovaných a není zásadního rozdílu mezi obyvateli města a vesnice. Negativní zkušenost s ohleduplností ostatních cestujících v dopravním prostředku uvádí plných 65% dotázaných, bez ohledu na to, zda se jedná o muže či ženu. Výrazněji negativní zkušenost mají však obyvatelé města. Za potěšující lze označit výsledek 78% dotazovaných bez negativní zkušenosti s nějakým verbálním útokem na svoji adresu. Tento výsledek odpovídá i poměru dotazovaných mužů a žen, obyvatel města a vesnice.

H 2: Ženy seniorky jsou více diskriminovány a sociálně znevýhodňovány než jejich muži senioři.

Šetřením byla tato hypotéza potvrzena, ale ne zcela. Ženy mají větší sociální citlivost než muži, vnímají některé věci jinak, na některé podněty reagují výrazněji a

určité události jsou jimi jinak hodnoceny. Studie ukázala, že 13% z nich se stalo obětí domácího násilí, zatímco mužů jsou jen 4%. Ženy dále uvedly, že ve 32% případech se staly obětí trestného činu, tento fakt přiznalo 25% mužů. Na dotaz, zda jim jejich penze zajišťuje důstojné stáří, odpovědělo kladně 56% žen, mužů odpovědělo kladně 67%.

Nicméně šetření prokázalo, že ženy se lépe v seniorském věku vyrovnávají s novými technologiemi, tyto snadněji přijímají a jsou komunikativnější. Práce s mobilním telefonem, počítačem, internetem, používání platební karty, to vše jsou věci, které zvládají daleko lépe než muži.

H 3: Senioři žijící ve městech jsou více ohroženi kriminalitou než senioři žijící na vesnici

Výsledek ukázal, že z celkového počtu 91 dotázaných se 28 seniorů (31%, 6 mužů a 22 žen) stalo obětí kriminálního činu, naopak 63 seniorů (69%, 18 mužů a 45 žen) uvádí, že se obětí kriminálního činu nestalo. Z celkových 16 dotázaných seniorů bydlících na vesnici má negativní zkušenost pouze 1 muž (4%), z 35 dotázaných senierek bydlících na vesnici má takovou negativní zkušenost 15 žen (22%). Bydliště a pohlaví dotázaných v tomto případě hraje dosti významnou roli a zjištěná data potvrzují stanovenou hypotézu.

2) Zamyšlení se nad zjištěnými daty

V průběhu vyhodnocování dotazníku se ukázalo, že jde o závažné, často velmi citlivé téma a existuje řada bílých míst, která si také jistě zaslouží bližšího zkoumání. Dokladem jsou dvě zveřejněné výpovědi, které ve své nahotě odhalují problémy, se kterými se určitá část dnešní seniorské generace setkává. Pravděpodobně bude vždy obtížné přesně matematicky vyjádřit, jaké části seniorské populace se tento problém týká, musíme však vědět, že tento problém existuje, je mezi námi a je ho potřeba řešit. Tedy, že existuje značná diference mezi ideály společnosti a její živou realitou.

Nutno však podotknout, že obsah a forma stáří jsou vyvrcholením našeho individuálního přístupu k životu. Tedy že sklízíme plody své práce. A nemusí se jednat pouze o materiální statky týkající se finančního zabezpečení ve stáří. Jako bumerang se člověku vrací jeho vztah k jeho dětem, ke společnosti, k trvalým lidským hodnotám. Šetření ukázalo, že řada seniorů není vůči své sociální skupině přiměřeně kritická, bez aktivní účasti spoléhá především v ekonomické oblasti na ochranu státu. Toto řešení

není však nadále možné, protože seniorů stále přibývá a finanční zdroje státu nejsou neomezené.

Přestože cílem praktické části práce bylo především zjistit, jak problém diskriminace a sociálního znevýhodňování starších osob vidí samotní senioři, bylo neméně poučné také zjištění, že oni sami vidí dnešní mladou generaci jako tu horší, než byla ta jejich. Tedy jako by říkali, že za jejich mládí byly sociální vazby mezi lidmi lepší. Sami tak rozevírají pomyslné nůžky, kdy na jedné straně jsou senioři a na druhé zbytek společnosti. Historie však dokládá, že svět, pokud se týká společenských vztahů a hodnot nebyl nikdy lepším, i když má ke své dokonalosti stále daleko.

Celkově praktická část práce ukázala, že je důležité stále vytvářet lepší podmínky pro aktivní stárnutí seniorů, vládní politikou tvořit prostředí vstřícné ke stáří, zlepšovat zdravotní péči, podporovat rodiny a instituce, kteří pečují o staré lidi. Většina seniorů přes všechny problémy hodnotí svůj život kladně a má pozitivní přístup k životu. Společnost však musí pomoci tam, kde jim síly již nestačí nebo v případě výskytu negativním jevů. Ochrana lidských práv a podpora participace na životě společnosti je oblastí, kam může sociální pedagogika směřovat svůj zájem.

ZÁVĚR

Stáří je významnou a neoddělitelnou součástí lidského života. Přináší do něho řadu změn, úbytek fyzických a psychických sil. Prohlubuje se sociální exkluze, dochází ke změně sociálního statusu a sociální role jedince. Padá tzv. sociální maska, za kterou se člověk celý život schovával. Ve své syrovosti se ukazuje, jak celý život člověk žil, jaké hodnoty vyznával a jaké mezilidské vztahy pěstoval. Pro řadu seniorů je následné setkání s realitou často velmi bolestivé.

Výzvou a cílem sociální pedagogiky by měla být změna skeptického pohledu na stáří, které bylo a částečně stále je společenskými předsudky považováno za období smutku a strádání, kam nepatří láska, radost, pohyb, seberealizace a vzdělávání, které v současné době spojujeme především s mladším věkem.

Tak, jak se společnost postupně vyvíjí, roste medializace věkové diskriminace jako tématu veřejného zájmu. Odkrývají se tak mnohé problémy, jako např. problém domácího násilí páchaného na seniorech, o kterých se do nedávné doby vůbec nehovořilo. Zjištěné případy jsou však stále jen špičkou ledovce, který čeká na své odhalení. Proto musí společnost o těchto tématech neustále hovořit, hledat cesty k zamezení takového jednání a v případě, že se již tak stalo, činit opatření k nápravě. Je nutné posilovat právní vědomí poškozených, aby tito věděli jak se adekvátně bránit, ale také agresorů, aby tito si byli vědomi, že za své jednání budou potrestáni.

Úkolem sociálních pedagogů v oblasti stáří a stárnutí populace by mělo být zkoumání, jak lze poskytnout pomoc seniorům v adaptaci na nové náročné životní podmínky, hledání cesty k minimalizaci negativních důsledků stáří a možností jak předcházet diskriminaci z důvodu věku. Cesta je především ve vzdělávání seniorů tak, aby se v současném stále měnícím a vyvíjejícím světě dokázali adaptovat na nové podmínky. Zlepší se tak jejich orientace v nových životních situacích a schopnost se samostatně rozhodovat. Senioři pak pochopí, že i ve vyšším věku lze žít zajímavý a plnohodnotný život. Podzim života, jak je toto období nazýváno, může být však stejně jako v přírodě dostatečně dlouhý, barevný, plný sklizně plodů své práce – záleží jen na každém z nás.

RESUMÉ

Bakalářská práce „Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku“ pojednává o problémech seniorů při jejich začleňování do společnosti, poukazuje na předsudky a negativní představy o starých lidech. Je rozdělena do dvou částí, a to teoretické a praktické.

První úvodní kapitola je věnována vysvětlení pojmu stáří, jeho příčinám a důsledkům. Následuje vysvětlení pojmů jako demografie, demografická reprodukce a zamyšlení se nad příčinami stárnutí populace. Dále je zde mapován vztah majoritní české společnosti k seniorům, rozvíjí úvahu o podpoře seniorů v jejich přirozeném prostředí, o stáří a jeho potřebách.

Druhá kapitola upozorňuje na projevy a rizika ohrožení seniorské populace. Shrnuje příčiny věkové diskriminace v každodenním životě. Podrobně se věnuje tématu ageismu, kriminalitě a domácímu násilí páchanému na seniorech. Samostatná podkapitola je věnována ženám seniorkám jako obětem trestné činnosti. Závěr druhé kapitoly specifikuje projevy a příčiny týrání starých lidí.

Název třetí kapitoly je stejný jako název celé práce. Tvoří jádro problému a poukazuje na nutnost aktivní účasti při přípravě na své vlastní stáří. Dále mapuje možnosti sociální pedagogiky jako nové vědní disciplíny. Vyzdvihuje její dvojdimenzionální pojetí obsažené v samotném názvu tak, aby tvořila „most“ mezi státní politikou v sociální oblasti a potřebami dané věkové skupiny. První podkapitola vyjmenovává konkrétní možnosti pomoci sociální pedagogiky v dané oblasti jako např. vzdělávání, školení, práce v neziskovém sektoru a blíže je specifikuje. Závěr je věnován úkolům a cílům, které před sociální pedagogikou stojí a vyjadřuje optimismus v dalším vývoji společnosti.

Empirická část práce pomocí dotazníku mapuje projevy diskriminace vůči starým lidem v každodenním životě. V úvodu jsou stanoveny hypotézy, které mají být na konci práce potvrzeny, nebo vyvráceny. Dále je vysvětlena metoda sběru dat a charakteristika výzkumného vzorku. Následuje analýza dotazníkového šetření, grafy a stručný komentář k nim. Poté je dotazník vyhodnocen a jednotlivé hypotézy jsou podrobeny zkoumání. Závěr empirické části je věnován zamyšlení se nad zjištěnými daty.

Celá bakalářská práce končí shrnutím úkolů a cílů, které před sociální pedagogikou v této oblasti stojí.

ANOTACE

ŽÁK, Milan. *Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku*: bakalářská práce, Brno: Univerzita Tomáš Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno, 2010.

Autor se ve své práci věnuje aktuálnímu tématu populačního a individuálního stárnutí, ke kterému přistupuje z pohledu sociální pedagogiky. Upozorňuje, že sociální problémy, se kterými se dnešní senioři setkávají, mají svůj původ v mezilidských a mezigeneračních vztazích. Řešení vidí v aktivní účasti seniorů na chodu společnosti a v jejich adaptaci na nové životní podmínky. Pomocí s tímto nelehkým úkolem jim mohou i sociální pedagogové, pro něž změna skeptického pohledu na stáří může být výzvou i cílem.

ANNOTATION

ŽÁK, Milan. *Ageing of Population as a Challenge for Social Pedagogy*: bachelor thesis, Brno, Tomas Bata University Zlín, Faculty of Humanities, Institute of Cross-sectional Studies in Brno, 2010.

The author examines the current topic of population and individual ageing from the perspective of social pedagogy. The major point emphasized is that the social problems of the contemporary senior citizens origin in interpersonal and intergenerational relationships. As a solution, it is suggested that the senior citizens should be more actively involved in the society and in their own adaptation to the new aspects of life. This can be achieved with the help of social educationalists, for whom the change of the negative notion of ageing can present both, a challenge and a goal.

KLÍČOVÁ SLOVA

Stárnutí, populace, sociální pedagogika, společnost, demografie, senior, ageismus, diskriminace, sociální znevýhodnění, domácí násilí, kriminalita

KEYWORDS

Ageing, population, social pedagogy, society, demographics, senior, ageism, discrimination, social handicaps, domestic violence, crime

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRÁVNÍ PŘEDPISY

zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

MONOGRAFIE

ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989, 439 s. ISBN 80-7038-044-6.

FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 222 s. ISBN 978-80-7367-605-6.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-9.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, 203 s. ISBN 80-210-3345-2.

MÜHLPACHR, P. *Schola gerontologica*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, 314 s. ISBN 80-210-3838-1.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.

RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, 192 s. ISBN 80-210-1156-6.

RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. ISBN 80-86429-01-6.

SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

ŠTILEC, M. *Program aktivního životního stylu pro seniory*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 136 s. ISBN 80-7178-920-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VIDOVIČOVÁ, L. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

ČASOPISECKÉ A JINÉ ZDROJE

FRYDECKÁ, Lucie. (2008, 3. července). *Češi žijí déle, stoletých přibývá*. Mladá fronta DNES, s. 1 - 3

PETRÁŠOVÁ, L., POKORNÝ, J. (2009, 20. května). *Potkat dítě na ulici bude vzácnost*. Mladá fronta DNES, s. 1 – 3

JIROTKA, A. (2008, květen). *Kousek naděje*. Časopis Policista, s. 2 – 5

INFORMACE Z INTERNETU

MAREŠ, P. Senioři a politika. Praha: Sociologický časopis, 2008, číslo 3. [cit. 5. 1. 2010] Dostupný z:

http://www.sreview.soc.cas.cz/uploads/e1fe6c757d7d8a6e30c5ea0a31dbf765e5a5f143_229_321MARES.pdf

MOŽNÝ, I. Stáří a nespojitý běh života. Praha: Sociologický časopis, 2008, číslo 3 [cit. 5. 1. 2010] Dostupný z:

http://www.sreview.soc.cas.cz/uploads/819aad8b6c5f65ca3210992f47a7f79e118af3dd_225_263MOZNY.pdf

HULE, D. Demografický informační portál. [cit. 15. 11. 2010] Dostupný z:

http://www.demografie.info/?cz_odemografii=&PHPSESSID=272483699f5abbcc5b2c292b4c7889c8demografie.cz

KUBALČÍKOVÁ, K. Expertíza pro cílovou skupinu „Senioři“. Brno: Masarykova univerzita, 2006. [cit. 5. 1. 2010]

Dostupný z: <http://www.kpss.brno.cz/download/osp/1197449279.doc>

PEŠÁK, A. Změny v sociálním postavení ve stáří – sociální exkluze a ageismus ve vztahu k mobilitě. Brno: Centrum dopravního výzkumu, duben 2006. [cit. 6. 12. 2009]

Dostupný z <http://www.czrso.cz/index.php?id=446>

STEHLÍKOVÁ, D. Oslava Mezinárodního dne seniorů 2008. Světový kongres ke stárnutí populace v New York, 3. 10. 2008. [cit. 6. 5. 2009]

Dostupný z: <http://www.dzamilastehlikova.cz/8353/155/clanek/fotogalerie/oslava-mezinarodniho-dne-senioru-v-new-yorku>

TOŠNEROVÁ, T. Pečující on-line. [cit. 4. 10. 2009]

Dostupný z: <http://www.pecujici.cz/prirucky.shtml?x=197777>

VIDOVIČOVÁ, L. Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti. [cit. 29. 9. 2009]

Dostupný z: <http://www.ageismus.cz/?m=2&lang=cz#def>

VURM, V. Vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb v oblasti problematiky seniorů. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. [cit. 18. 11. 2009]

Dostupný z http://www.zsf.jcu.cz/esf_projekty/projekty_zsf/mpsv15/

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 – 2012. [cit. 5. 1. 2010]

Dostupný z: <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v JMK na období 2009 – 2011. [cit. 8. 1. 2010]

Dostupný z: <http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=33195&TypeID=1>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Obyvatelstvo České republiky podle věkových skupin (tabulka)

Příloha č. 2: Podíl obyvatel ve věkové skupině (graf)

Příloha č. 3: Věková struktura v jednotlivých letech (graf)

Příloha č. 4: Počty narozených a zemřelých, kojenecká úmrtnost (graf)

Příloha č. 5: Oběti trestných činů v České republice podle věku (graf)

Příloha č. 6: Rozložení kriminality podle věku obětí v jednotlivých okresech na území
Jihomoravského v roce 2008 (tabulka)

Příloha č. 7: Dotazník

Příloha č. 1:

Obyvatelstvo České republiky podle věkových skupin

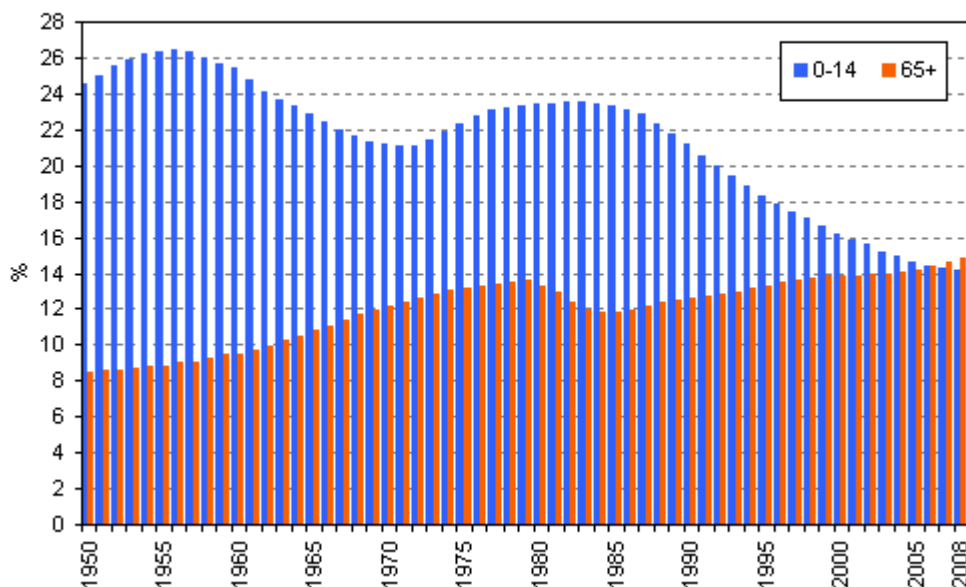
Složení obyvatelstva podle věkových skupin k 31. 12. (tis. osob)	2005	2006	2007	2008
Celkem	10 252	10 287	10 381	10 468
do 14 let	1 501	1 479	1 477	1 480
15-62 let	7 294	7 325	7 391	7 432
65 a více let	1 457	1 483	1 513	1 556
Muži	5 003	5 026	5 083	5 137
do 14 let	771	760	758	760
15-64 let	3 662	3 683	3 726	3 757
65 a více let	570	583	599	620
Ženy	5 249	5 261	5 298	5 331
do 14 let	730	719	719	720
15-64 let	3 632	3 642	3 665	3 675
65 a více let	881	900	914	936

Zdroj: Český statistický úřad, dostupný z:

[www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/850021C490\\$File14090905.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/850021C490$File14090905.pdf)

Příloha č. 2:

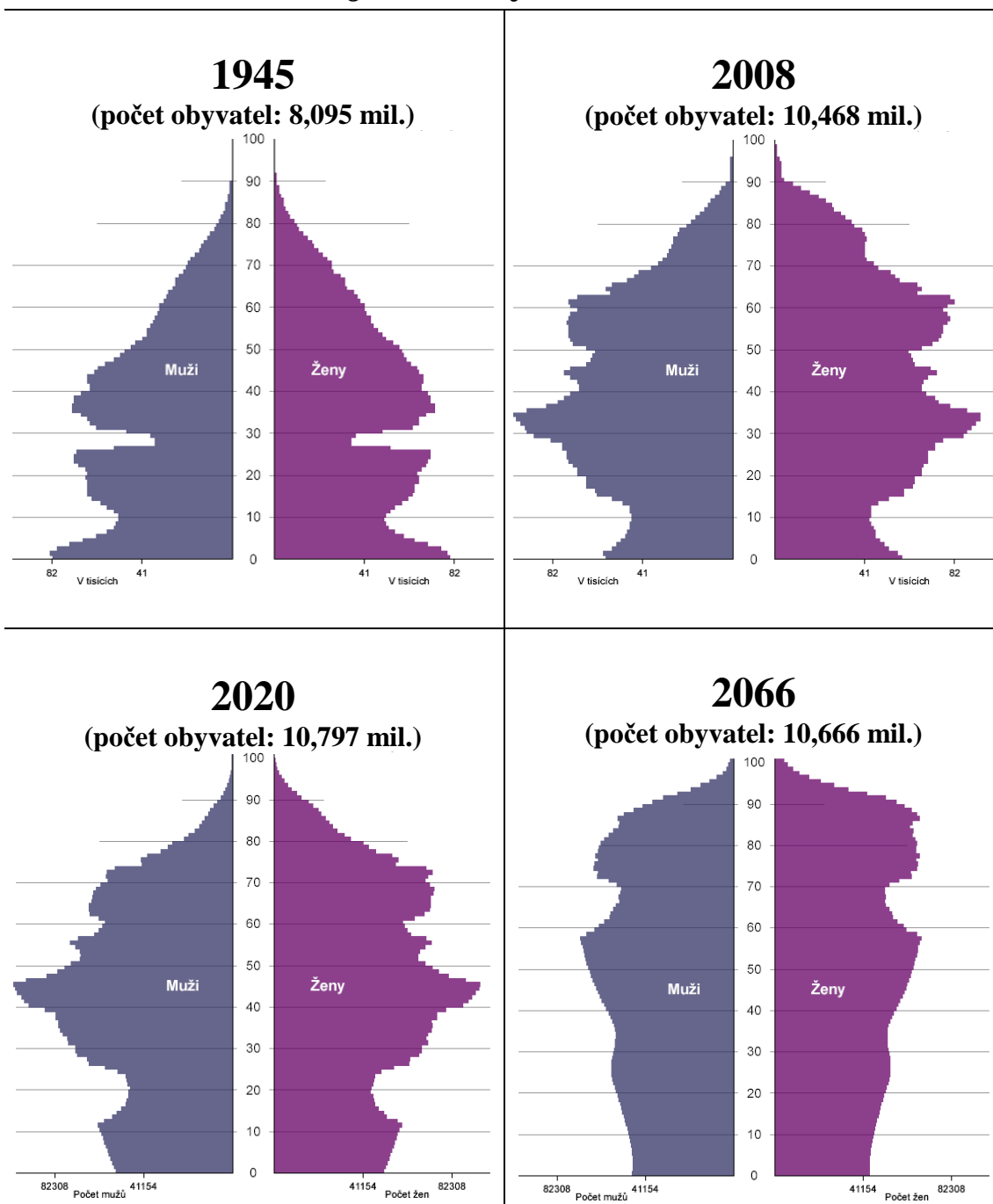
Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2008

Zdroj: Český statistický úřad, dostupný z:

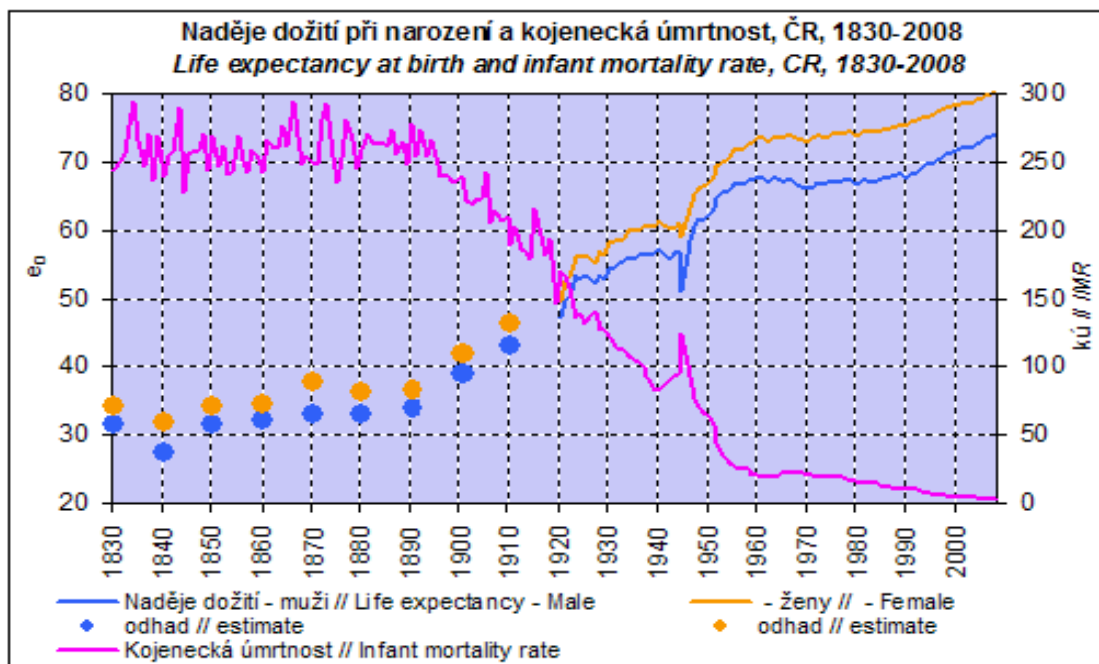
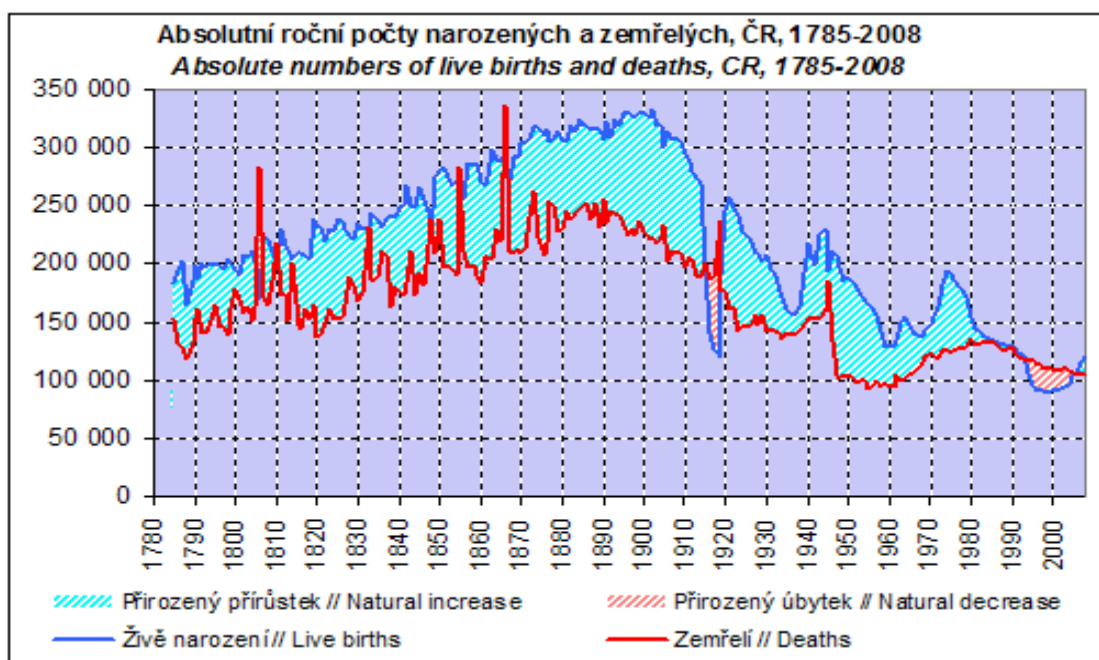
www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_obyvatel_ve_vekove_skupine_0_14_a_65_a_vice_let_v letech_1950_2008

Stromy života / Věková struktura v jednotlivých letech

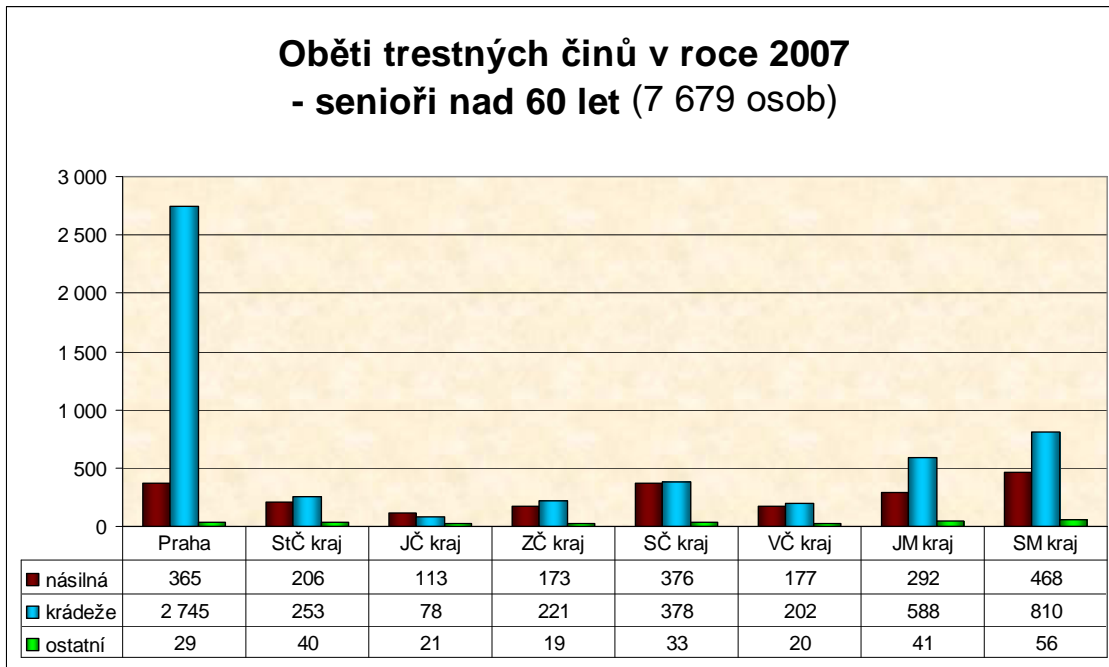
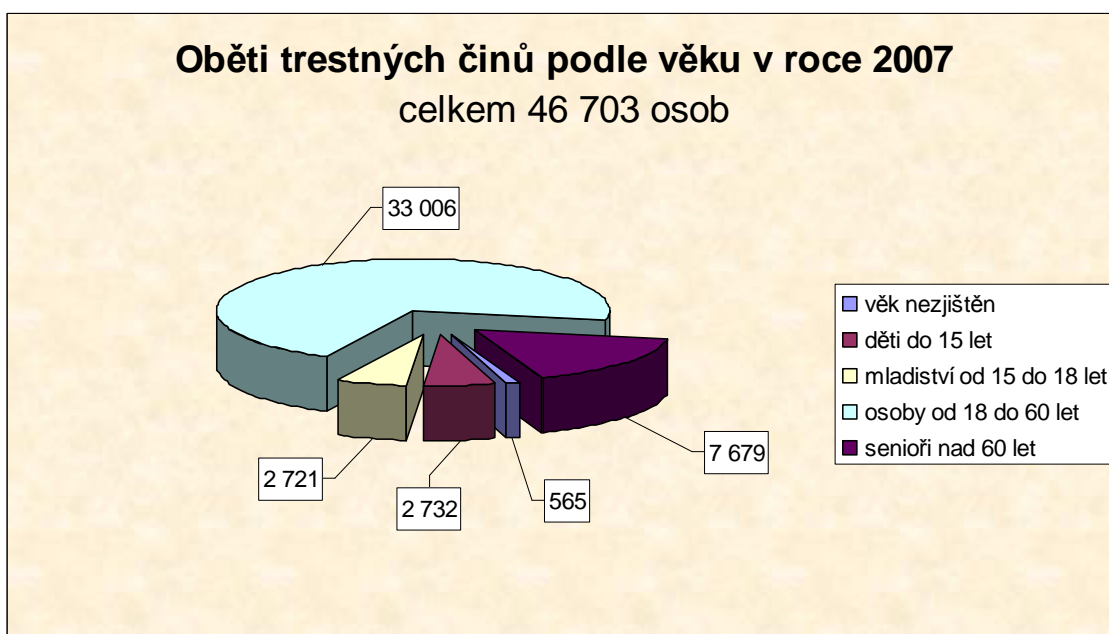

Zdroj: Český statistický úřad, dostupný z:
www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/stromy_zivota_1945_2008

Příloha č. 4:

Zdroj: Český statistický úřad, dostupný z:
www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

Zdroj: Policie České republiky, Analýza kriminality v roce 2007

Příloha č. 6:

Rozložení kriminality podle věku obětí v jednotlivých okresech na území Jihomoravského kraje v roce 2008

Kriminalita na osobách	celek	BK	BM	BO	BV	HO	VY	ZN
do 15 let	4%	14%	3%	8%	5%	7%	7%	14%
15-18 let	5%	5%	5%	6%	7%	4%	8%	6%
18- 60 let	78%	74%	79%	76%	72%	77%	71%	69%
nad 60 let	13%	8%	13%	11%	16%	12%	14%	12%

Kapesní krádeže	celek	BK	BM	BO	BV	HO	VY	ZN
do 15 let	0,4%	0%	0,4%	0%	0%	0%	0%	0%
15-18 let	5%	22%	5%	4%	6%	0%	17%	7%
18- 60 let	84%	78%	84%	93%	81%	70%	83%	76%
nad 60 let	11%	0%	11%	4%	13%	30%	0%	17%

Krádeže na osobách	celek	BK	BM	BO	BV	HO	VY	ZN
do 15 let	4%	0%	5%	4%	4%	3%	5%	0%
15-18 let	4%	0%	4%	0%	6%	2%	0%	0%
18- 60 let	70%	80%	69%	83%	69%	77%	79%	86%
nad 60 let	22%	20%	22%	13%	22%	19%	16%	14%

Zdroj: Policie České republiky, Analýza kriminality v roce 2008

DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

studuji poslední rok bakalářského studia oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně, Fakultě humanitních studií, Institutu mezioborových studií v Brně. Svoji závěrečnou bakalářskou práci píši na téma:

Stárnutí populace jako výzva pro sociální pedagogiku,

ve které se budu zabývat otázkou, zda česká společnost diskriminuje seniory. V souvislosti se svoji závěrečnou prací se na Vás obracím s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí průzkumného šetření k otázkám vnímání problematiky diskriminace seniorů na základě jejich věku. (Diskriminace = rozlišování, porušování rovnosti, rozdílný přístup k jedné skupině obyvatel)

Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou sloužit pouze pro potřeby mé bakalářské práce.

Velmi si vážím času, který věnujete vyplnění mého dotazníku. Své odpovědi zaškrtněte křížkem. Za Vaši ochotu předem děkuji.

Žák Milan

1. Pohlaví
 Muž Žena
2. Věk
 50-60 let 66-70 let 76-80 let
 61-65 let 71-75 let nad 80 let
3. Bydliště
 Vesnice Město do 50 tisíc obyvatel Město nad 50 tisíc obyvatel
4. Kde bydlíte?
 Rodinný dům Byt v osobním vlastnictví
 V nájemném (stát.) bytě V domově pro seniory
5. S kým bydlíte?
 Sám S dětmi
 S partnerem S vnoučaty
6. Jste věřící člověk?
 Ano Ne
7. Nejvyšší dosažené vzdělání
 Základní
 Učiliště bez maturity
 Středoškolské s maturitou
 Vysokoškolské
8. Původní zaměstnání
 Dělník Úředník, technik Vedoucí pracovník
 Zemědělec OSVČ Ostatní
9. Používáte mobilní telefon?
 Ano Ne
10. Používáte počítač?
 Ano Ne
11. Používáte internet?
 Ano Ne
12. Vlastníte platební kartu?
 Ano Ne

13. V kolika letech si myslíte, že začíná stáří?
 50-60 let 66-70 let 76-80 let
 61-65 let 71-75 let nad 80 let

14. Myslíte si, že schopnost se rychle rozhodnout s vyšším věkem klesá?
 Ano Ne
 Spíše ano Spíše ne

15. Cítíte se osamělí a společensky izolovaní?
 Ano Ne

16. Máte zkušenosti s věkovou diskriminací?
 Ano Ne

17. Stalo se Vám, že Vás jako seniora při jízdě v dopravním prostředku nepustili ostatní cestující sednout?
 Ano Ne

18. Byl(a) jste někdy hanlivě označen(a) za starého/starou?
 Ano Ne

19. Myslíte si, že mladí a staří jsou dva odlišné světy?
 Ano Ne

20. Mají dnešní mladí lidé patřičnou úctu ke stáří?
 Ano Ne

21. Myslíte si, že Vy jako mladí jste si měli větší úctu ke stáří, než je běžné v dnešní době?
 Ano Ne

22. Jsou senioři v České republice sociálně slabou skupinou?
 Ano Ne
 Spíše ano Spíše ne

23. Souhlasíte s názorem, že senioři jsou ohroženou skupinou, a proto zasluhují větší pozornost státu?
 Ano Ne

24. Slevy pro seniory (MHD, vstupenky na kulturní akce, atd.) pociťujete jako:
 Výhodu Pozitivní diskriminaci Negativní diskriminaci

25. Nabízí televize dostatečné množství tematických pořadů pro seniory?
 Ano Ne

26. Jak na Vás působí reklama v médiích (rozhlas, tisk, televize) zaměřená na seniory?
 Pozitivně Negativně

27. Jsou senioři horší řidiči než ostatní?
 Ano Ne

28. Žádal(a) jste někdy jako senior o půjčku v bance?
 Ano Ne

29. V případě, že jste o půjčku žádal(a), byla Vám poskytnuta?
 Ano Ne

30. Musel(a) jste v souvislosti se žádostí o poskytnutí půjčky doložit bance nějaké nadstandardní záruky? (lékařská zpráva, ručení další osobou, atd.)
 Ano Ne

31. Stal(a) jste se někdy obětí kriminálního činu? (krádež, podvod, přepadení)
 Ano Ne

32. Stal(a) jste se někdy obětí domácího násilí? (fyzického, psychického)
 Ano Ne

33. Zajišťuje Vám peníze důstojné stáří?
 Ano Ne
 Spíše ano Spíše ne

34. Podporují Vás blízcí finančně? (přispívají na Vaše bydlení, atd.)
 Ano Ne

35. Cítíte se jako senior v současné české společnosti diskriminován?
 Ano Ne

36. Prostor pro Vaše připomínky, náměty a osobní zkušenosti s diskriminací: